

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

**ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА
РЕФЕРАТИВНІ ЗАВДАННЯ
З КУРСУ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Навчально-методичний посібник
для студентів економічних спеціальностей
очної і заочної форми навчання

*За редакцією С. І. Архирєєва,
Я. А. Максименко*

Харків 2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

**ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА
РЕФЕРАТИВНІ ЗАВДАННЯ
З КУРСУ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Навчально-методичний посібник
для студентів економічних спеціальностей
очної і заочної форми навчання

*За редакцією С. І. Архієреєва,
Я. А. Максименко*

Затверджено
редакційно-видавничою
радою університету,
протокол № 3 від 22.12.2016 р.

УДК 339.9 (75)

ББК 65.5

О-75

Рецензенти:

В. М. Онегіна, доктор економічних наук, професор,
Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка

П. Г. Перерва, доктор економічних наук, професор,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

Авторський колектив:

С. І. Архієреєв доктор екон. наук, проф., *Я. А. Максименко* канд. екон. наук, доц.,
Ф. В. Абрамов канд. екон. наук, доц., *Н. М. Волоснікова* канд. екон. наук, доц.,
Т. А. Дяченко канд. екон. наук, *С. О. Климова* канд. екон. наук, доц.

О-75 **Основні поняття та реферативні завдання з курсу міжнародної економіки** : навчально-методичний посібник для студентів економічних спеціальностей очної і заочної форми навчання / С. І. Архієреєв, Я. А. Максименко, Ф. В. Абрамов та ін ; за ред. С. І. Архієреєва, Я. А. Максименко – Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2017.– 76 с.

ISBN 978-617-7377-53-4.

Посібник складається з характеристики основних понять навчальної дисципліни «Міжнародна економіка», переліку рекомендованої до вивчення літератури, списку питань для підготовки до екзамену (заліку). Розкрито економічний зміст процесів, що протікають на рівні світового господарства, проаналізовано форми міжнародних економічних відносин, їх причини, значення та механізми регулювання. Наведено 20 варіантів індивідуальних рефератів та вказівки до їх виконання.

Призначається для студентів економічних спеціальностей очної і заочної форми навчання.

Іл. 8. Бібліогр. 59 назв.

УДК 339.9 (75)

ББК 65.5

ISBN 978-617-7377-53-4.

© Колектив авторів, 2017

ПЕРЕДМОВА

Міжнародна економіка – фундаментальна економічна дисципліна, вивчення якої є нагальною потребою. В сучасному світі зростає роль міжнародних економічних відносин як цілісної системи, що суттєво впливає на функціонування національних економік, в тому числі економіки України. Тому пізнання економічних процесів, що відбуваються на рівні світового господарства і торкаються інтеграції України до світової економічної системи, є вкрай важливим.

Форми пізнання закономірностей функціонування економіки різноманітні, проте найбільш суттєвою з них була і залишається самостійна робота. Запропонований навчальний посібник являє собою системне викладення змісту фундаментальних понять міжнародної економіки, а також міжнародної мікро-, макроекономіки. Знайомство з ними є відправною точкою глибшого пізнання суті економічних процесів, що проходять на міжнародному рівні і торкаються економіки України як суб'єкта світового господарства. Посібник складено відповідно до навчальної програми курсу «Міжнародна економіка», що і відображено у відповідних розділах. Запропонована форма дозволяє дати концентровані відповіді на основні питання, які виникають у студентів під час вивчення навчального матеріалу. По кожному розділу навчального посібника пропонуються контрольні запитання і завдання для перевірки засвоєння студентами основних понять курсу. В кінці наведено варіанти рефератів та вказівки до їх виконання, рекомендована література та питання до екзамену (заліку).

Розділ I. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПОНЯТТЯ

Предмет міжнародної економіки

Міжнародна економіка (у вузькому розумінні) – це частина теорії ринкової економіки, що вивчає закономірності взаємодії суб'єктів різних держав у міжнародному обміні товарами, русі факторів виробництва та формуванні міжнародної економічної політики держав. Міжнародна економіка (у широкому розумінні) – це теорія, що застосовується для вивчення економіки сучасного взаємозалежного світу.

Предметом теорії міжнародної економіки є:

- закономірності функціонування і розвитку в міжнародному масштабі ринкової системи організації господарського життя;
- закономірності формування сукупних попиту і пропозиції на товари та фактори виробництва, що перебувають у міжнародному обігу;
- інструменти аналізу і програмування відкритої національної економіки, зокрема її реального, бюджетного, грошового і зовнішнього секторів в умовах їх взаємодії з економікою інших країн;
- тенденції розвитку міжнародних фінансових ринків і механізмів, які обслуговують функціонування міжнародної економіки;
- інституційна структура регулювання міжнародної економіки, принципи її формування, тенденції розвитку та методи удосконалення.

Ключовими поняттями теорії міжнародної економіки є: товар; міжнародна макро- та мікроекономіка; міжнародна кооперація праці; міжнародна торгівля; міжнародний поділ праці; міжнародний поділ факторів виробництва; світове господарство; сукупний попит та сукупна пропозиція; ринки (внутрішній, національний, світовий); фактори виробництва (праця, капітал, земля, технологія); експорт; імпорт; торговий оборот, торгове сальдо тощо. Вищеназвані категорії розглядаються на вищому від національного рівні.

Базою міжнародної економіки є теорія ринкової економіки, міжнародна мікро- і макроекономіка.

Міжнародна мікроекономіка – це частина теорії міжнародної економіки, що вивчає закономірності міждержавного руху конкретних товарів і факторів їх виробництва та ринкові характеристики – попит, пропозицію, ціну тощо.

Міжнародна макроекономіка – це частина теорії міжнародної економіки, що вивчає закономірності функціонування відкритих національних економік і світового господарства загалом.

Світове господарство

Світове господарство – це сукупність національних господарств окремих країн, пов'язаних між собою системою міжнародного поділу праці.

Основою світового господарства є міжнародний поділ праці.

Міжнародний поділ праці – це вищий ступінь розвитку суспільного, територіального поділу праці, що передбачає сталу концентрацію виробництва окремої продукції в різних країнах.

До ключових етапів становлення світового господарства належать такі:

1) епоха великої Римської імперії (II–III ст. до н.е.), коли тільки почала народжуватися міжнародна торгівля;

2) епоха великих географічних відкриттів (XV–XVI ст.), коли спостерігався значний сплеск міжнародної торгівлі;

3) епоха після промислового перевороту (XIX ст.), що характеризувалася прискореним рухом капіталу;

4) початок XX ст., коли світ поділився на два табори: соціалістичний та капіталістичний;

5) 60-ті роки XX сторіччя, коли спостерігається розпад колоніальної системи, а в світі з'являється велика кількість країн, що розвиваються;

6) рубіж XX–XXI ст. (сучасний етап), коли світ уявляє ознаки єдиного організму, та характеризується посиленням процесів інтернаціоналізації та глобалізації економіки.

Основні тенденції, що спостерігаються у сучасному світовому господарстві:

1) зростання масштабів і якісна зміна характеру традиційної міжнародної торгівлі готовою продукцією – із суто комерційної вона значною мірою перетворилась у засіб безпосереднього обслуговування національних виробничих процесів;

2) інтенсифікація міграції капіталу в різних формах;

3) зростання масштабів міграції робочої сили;

4) прискорення і розширення інтеграції економік країн і регіонів;

5) швидкий обмін науково-технічними знаннями;

6) розвиток сфери послуг;

7) об'єднання зусиль у вирішенні глобальних економічних проблем;

8) лібералізація міжнародної економіки;

9) інтернаціоналізація та глобалізація МЕВ (міжнародних економічних відносин).

Міжнародний поділ праці

Передумови міжнародного поділу праці (МПП) формуються в процесі суспільного поділу праці за родом діяльності і його просторової диференціації.

Загалом під міжнародним поділом праці розуміють процес відособлення на міжнародному рівні різних видів трудової діяльності, які взаємодіють один з одним і взаємодоповнюють один одного, складаючи об'єктивну основу міжнародного обміну товарами, послугами та результатами інших видів діяльності.

Сучасні продуктивні сили потребують такого поділу праці, який робить економічно неефективним або навіть просто неможливим забезпечення виробничих та інших потреб кожної окремої країни лише за рахунок її власних сил. Участь у міжнародному поділі праці стає передумовою нормального розвитку виробництва. Міжнародний поділ праці виступає вищим ступенем розвитку суспільного територіального поділу праці між країнами.

На формування міжнародного поділу праці й ступінь залучення до нього окремих країн впливають певні фактори, які можна визначити наступним чином:

- природно-географічні – відмінності у кліматичних умовах, території, чисельності населення, економіко-географічному положенні, наявності природних ресурсів тощо;
- соціально-економічні – стан людського капіталу, науково-технічний прогрес, технологічна структура економіки, продуктивність факторів виробництва;
- духовні – національні традиції, релігійна ситуація, тип культури, ідеологія тощо;
- політичні фактори – правовий режим економічної діяльності, ступінь демократизації суспільства, рівень державного суверенітету, міжнародні позиції в ООН та на світовій арені в цілому, співвідношення політичних сил у країні, характер і ступінь впливу державних інститутів на економічні процеси тощо.

Економічна наука надає класифікацію міжнародного поділу праці на три основних типи, що відображають відповідні етапи розвитку виробничих сил:

1. Міжнародний поділ праці загального типу, тобто за сферами виробництва (видобуток, переробка; виробництво, сільське господарство) – притаманне періоду екстенсивного розвитку господарства і диктується, перш за все, природно-географічними умовами виробництва.

2. Міжнародний поділ праці часткового типу – при цьому все більшого значення набувають технологічні, кваліфікаційні фактори, формується міжнародна спеціалізація в окремих галузях, підгалузях і видах виробництва.

3. Міжнародний поділ праці одиничного типу – передбачає спеціалізацію на окремих операціях і технологічних стадіях.

Міжнародний поділ праці тісно пов'язаний з міжнародною спеціалізацією і міжнародною кооперацією.

Міжнародна спеціалізація і кооперація

Міжнародна спеціалізація виробництва виражається у диференціації національних виробництв, що прогресує, виділенні в самостійні технологічні процеси, окремі галузі та підгалузі виготовлення продуктів в обсягах, вищих за внутрішні потреби, що веде до зростання взаємодоповнення національних економік. Вона охоплює всі рівні економіки. Для макрорівня характерною є спеціалізація окремих країн на виробництві певних видів товарів і послуг. На мезорівні розвивається процес міжгалузевої міждержавної спеціалізації. На мікрорівні домінує внутрішньогалузева та внутрішньофірмова спеціалізація між окремими країнами. Остання є підґрунтям процесу міжнародної спеціалізації виробництва в цілому.

Міжнародна спеціалізація виробництва розвивається у двох напрямках – виробничому та територіальному. Перший представлений міжгалузевою; внутрішньогалузевою спеціалізацією та спеціалізацією окремих підприємств. Другий включає спеціалізацію окремих країн, груп країн та регіонів на виробництві певних товарів та їх складових для світового ринку.

До основних видів міжнародної спеціалізації виробництва належать:

1) предметна спеціалізація – підприємства різних країн спеціалізуються на виробництві та експорті повністю завершеного виробу;

2) подетальна спеціалізація – виробництво та міжфірмовий обмін частинами, компонентами продуктів;

3) технологічна (або постадійна) спеціалізація – поділ єдиного технологічного процесу на окремі стадії між підприємствами різних країн.

Невід'ємною від спеціалізації виробництва є **міжнародна кооперація виробництва**, яка виявляється в узгодженні та об'єднанні багатьох спеціалізованих виробничих процесів для виготовлення кінцевої продукції. **Міжнародна кооперація** – взаємодія двох чи більше суб'єктів

господарської діяльності, серед яких хоча б один є іноземним, при якій здійснюється спільна розробка або спільне виробництво, спільна реалізація кінцевої продукції та інших товарів на основі спеціалізації у виробництві проміжної продукції (деталей, вузлів, матеріалів, а також устаткування, що використовується у комплексних поставках) або спеціалізації на окремих технологічних стадіях (функціях) науково-дослідних робіт, виробництва та реалізації з координацією відповідних програм господарської діяльності. Найбільшого розвитку вона отримала у машинобудуванні, електроніці, хімічній та деяких інших галузях промисловості, перш за все у виготовленні високотехнологічної продукції.

Міжнародна виробнича кооперація об'єднує ресурси виробництва в єдиному організаційно-технологічному процесі. Здійснення такого процесу у міжнародному масштабі передбачає укладання відповідних контрактів та угод, котрі регламентують виробничо-технічні та торгово-економічні питання, а також вироблення адекватних форм і методів співробітництва.

Основні способи налагодження коопераційних зв'язків зводяться до трьох методів: здійснення спільних програм, договірна спеціалізація та інтегрована кооперація.

Останнім часом у світі активно розвивається інтегративне кооперування, що здійснюється у формі об'єднання капіталів декількох суб'єктів з різних країн для досягнення окремих, спільно узгоджених цілей. Найпоширенішим видом інтегративної кооперації стало створення спільних підприємств. У той же час не менш важливим видом інтегративної кооперації є розвиток мультинаціональних корпорацій, які мають набагато ширшу гаму особливостей порівняно зі спільними підприємствами.

Взаємопов'язаність міжнародної спеціалізації і кооперації виробництва забезпечує єдність світового виробничого процесу на всіх його стадіях відповідно до рівня розвитку продуктивних сил і характеру економічних відносин.

Світовий ринок

Найрухомішою частиною світового господарства є **світовий ринок**, що являє собою сукупність національних ринків, поєднаних між собою всесвітніми господарськими зв'язками на підставі міжнародного поділу праці, спеціалізації, кооперування, інтеграції виробництва, збуту товарів, послуг.

Первісним елементом світового ринку є **внутрішній ринок**, який

здійснює торговельні операції з внутрішньої торгівлі.

Національний ринок – це система відносин обміну ресурсами, товарами, послугами, ідеями, яка історично склалася на основі суспільного поділу праці та економічних відносин.

Сучасний стан економіки показує: національні господарства настільки міцно переплелися, що можна вже говорити про світовий і національний ринки не як про дві окремі системи, які лише доповнюють одна одну, а як про єдину систему, де національні ринки становлять підсистему світового ринку.

Світовий ринок пройшов у своєму становленні довгий шлях: його зародки існували ще в давнину.

До категорії світових належать усі товарні ринки, на яких виключно велику частку складають зовнішні торговельні операції (наприклад, світовий ринок олова, де експортна квота (відношення експорту до ВВП) сягає 90 % від його виробництва) і ті, де вона помірна – 30–50 % (наприклад, світовий ринок автомобілів) і навіть незначна – 10–20 %.

Структуру світового товарного ринку можна розглядати в трьох аспектах – регіональному (або географічному), товарно-галузевому та соціально-економічному.

За ступенем монополізації та характером торговельних угод на світовому ринку виділені такі типи його структури:

- 1) монополістичний, де панує один постачальник (ринок діамантів);
- 2) олігополістичний, де домінує група великих продавців (ринок нафти);
- 3) атомістичний, де спостерігається невисока концентрація пропозиції товарів за участю багатьох постачальників та загострюється конкурентна боротьба (ринки текстильних, швейних товарів та ін.).

Система міжнародних економічних відносин

Міжнародні економічні відносини виникають у зв'язку з виходом економічної діяльності за кордони держав і утворюються в процесі взаємодії економічних суб'єктів різних країн з приводу привласнення засобів і результатів виробництва, а також організації міжнародних відтворювальних процесів. Історично міжнародні економічні відносини вторинні щодо національних, але в сучасних умовах вони мають власну логіку розвитку і нерідко домінують над національними.

Міжнародні економічні відносини (МЕВ) – одна із форм міжнародних відносин. МЕВ – це система економічних зв'язків з приводу

виробництва, розподілу, обміну та споживання продуктів, що вийшли за рамки національних кордонів.

Основними **формами МЕВ** є: міжнародна торгівля товарами та послугами; міжнародний рух факторів виробництва (капіталів, робочої сили, технології); міжнародні валютно-фінансові і кредитні відносини.

В сучасних умовах головними **суб'єктами МЕВ** виступають: національні господарства; регіональні інтеграційні угруповання країн (ЄС, НАФТА та інші); транснаціональні корпорації (ТНК) і міжнародні організації (ООН, МВФ та інші).

МЕВ можуть мати місце між суб'єктами тільки тоді, якщо вони уклали міжнародні економічні угоди, міжнародні господарські контракти, інші договори і мають домовленості, які визначають їх права та обов'язки щодо розвитку міжнародних зв'язків. Таким чином, під **суб'єктами МЕВ** розуміють фізичних або юридичних осіб, які беруть участь у здійсненні міжнародних господарських контрактів, угод та договорів.

Об'єктом МЕВ є товари, послуги, фактори виробництва, валюта, фінансові інструменти.

Учасники міжнародних економічних відносин діють як відносно незалежні суб'єкти. Але всі вони знаходяться під впливом **середовища МЕВ**, тобто різноманітних факторів (демографічних, економічних, природних, науково-технічних, політичних, культурного оточення і ін.), які потребують від діючих осіб корегування своїх дій. **Внутрішнє середовище міжнародних економічних відносин** – внутрішня факторна будова системи міжнародних економічних відносин з її внутрішніми законами існування, функціонування й розвитку. **Зовнішнє середовище міжнародних економічних відносин** – система зовнішніх умов, в яких розвиваються міжнародні економічні відносини, тобто це надсистема, яка ззовні задає параметри, ресурси існування самої системи міжнародних економічних відносин.

Особливостями середовища МЕВ є:

1) взаємозв'язок політичних, правових, соціально-культурних, економічних та інфраструктурних елементів середовища;

2) відносна невизначеність середовища, що потребує інформованості, аналізу та розуміння різних подій від суб'єктів МЕВ з подальшим рішенням щодо можливості впливу на фактори середовища або необхідності пристосування до них;

3) динамічне протиріччя – з одного боку, середовищу МЕВ притаманна стабільність, яка обумовлена економічною, політико-правовою

та соціально-культурною стабільністю країн, а з іншого – динамічність та рухливість (розвиток інтеграційних процесів, інформаційно-комунікаційних систем).

Економічна інтеграція

Економічна інтеграція – процес економічної взаємодії країн, що приводить до зближення господарських механізмів, приймає форму міждержавних угод і узгоджено регульований міждержавними органами.

Передумови інтеграції: 1) близькість рівнів економічного розвитку країн; 2) близькість ступеня розвиненості ринкових відносин; 3) географічна близькість; 4) наявність історично сформованих економічних зв'язків; 5) спільність проблем, що стоять перед країнами.

Цілі інтеграції:

- сприяння структурній перебудові економіки;
- підтримка у здійсненні економічних реформ і створення ринкової економіки;
- підтримка молодих галузей національної промисловості;
- використання переваг економіки масштабу, що дозволить розширити розміри ринку і збільшити міжнародне переміщення факторів виробництва;
- вирішення завдань торгової політики;
- зміцнення взаєморозуміння і співробітництва країн.

Історично інтеграція еволюціонує через кілька основних етапів, кожен з яких свідчить про ступінь її зрілості.

Етапи інтеграції:

I рівень – етап, що характеризується створенням преференційних торгових угод, відповідно до яких країни надають більш сприятливий режим одна одній, ніж третім країнам. При цьому національні митні тарифи кожної з країн зберігаються.

II рівень – етап створення зони вільної торгівлі, що передбачає повне скасування митних тарифів у взаємній торгівлі при збереженні національних митних тарифів у відносинах з третіми країнами.

III рівень – етап, пов'язаний з утворенням митного союзу – узгодженим скасуванням національних митних тарифів і введенням загального митного тарифу і єдиної системи нетарифного регулювання торгівлі по відношенню до третіх країн.

IV рівень – етап спільного ринку, при якому свобода руху товарів і послуг доповнюється свободою руху факторів виробництва – капіталу та робочої сили.

V рівень – інтеграція перетворюється в економічний союз, який передбачає поряд із загальним митним тарифом і вільним рухом товарів і факторів виробництва також і координацію макроекономічної політики й уніфікацію законодавств у ключових областях – валютній, бюджетній, грошовій.

Можливо здійснення VI рівня інтеграції – політичного союзу, який передбачав би передачу національними урядами більшої частини своїх функцій наддержавним органам щодо відносин з третіми країнами.

Найбільш розвинутим у світі інтеграційним угрупованням є Європейський Союз.

Глобалізація міжнародних економічних відносин

Глобалізація – складний, багатогранний процес, який має безліч проявів та включає багато проблем. Під **глобалізацією** світового господарства розуміють процес посилення взаємозв'язку національних економік країн світу, що знаходить своє вираження в утворенні світового ринку товарів і послуг, фінансів; становленні глобального інформаційного простору, перетворенні знання в основний елемент суспільного багатства, виході бізнесу за національні кордони через формування ТНК, впровадженні і домінуванні в повсякденній практиці міжнародних відносин і внутрішньополітичного життя народів принципово нових і універсальних ліберально-демократичних цінностей тощо.

Причини формування глобалізаційних процесів:

- процес інтернаціоналізації, який приводить до поглиблення співробітництва між країнами та посилення їх взаємозалежності;
- науково-технічний прогрес: поява інформаційних технологій, які корінним чином змінюють всю систему соціально-економічних відносин, переносять на якісно новий технічний рівень організаційно-економічні відносини, транспортні та комунікаційні зв'язки (зниження витрат на трансакції);
- загострення проблем, що є загальними для всіх людей і країн світу та є важливими з точки зору збереження та розвитку людської цивілізації.

Основні ознаки процесу глобалізації:

- взаємозалежність національних економік та їхнє взаємопроникнення, формування міжнародних виробничих комплексів поза національними кордонами;
- фінансова глобалізація – зростаюча фінансова єдність та

взаємозалежність фінансово-економічних систем країн світу;

- послаблення можливостей національних держав щодо формування незалежної економічної політики;
- розширення масштабів обміну та інтенсифікація процесів руху товарів, капіталів, трудових ресурсів;
- створення інституцій міждержавного, міжнародного регулювання глобальних проблем;
- тяжіння світової економіки до єдиних стандартів, цінностей, принципів функціонування.

На рівні галузі глобалізація визначається тим, наскільки конкурентоспроможність компанії всередині галузі в даній країні взаємопов'язана з її конкурентоспроможністю в іншій країні. Глобалізація на рівні окремої країни характеризується ступенем взаємозв'язку її економіки зі світовою економікою в цілому. Незважаючи на зростання глобалізації світової економіки, не всі країни в однаковій мірі інтегровані до неї. Існують декілька головних показників, що визначають ступінь інтегрованості економік різних держав у глобальну економіку, серед яких:

- співвідношення зовнішньоторговельного обороту і ВВП;
- прямі іноземні інвестиції, які спрямовуються в економіку країни і з країни, та портфельні інвестиції;
- потік платежів роялті в країну та з країни, що пов'язані з переданням технології.

Глобалізація на світовому рівні визначається зростаючими економічними взаємозв'язками між країнами, які відбиваються на зустрічних потоках товарів, послуг, капіталу та ноу-хау, що постійно збільшуються.

Недоліки глобалізації: збільшення нерівності і деградація навколишнього середовища, негативний вплив на культуру.

Переваги глобалізації: 1) глобалізація викликала загострення міжнародної конкуренції; 2) економія на масштабах виробництва, що потенційно може призвести до стійкого економічного зростання; 3) виграш від торгівлі на взаємовигідній основі; 4) підвищення продуктивності праці в результаті раціоналізації виробництва на глобальному рівні і розповсюдження передових технологій; 5) конкурентний тиск на користь безперервного впровадження інновацій у світовому масштабі.

Кінцевим результатом глобалізації повинно стати загальне підвищення добробуту у світі.

Міжнародні економічні організації

До міжнародних економічних організацій належать організації, які на основі міжнародно-договірних відносин проводять роботу, спрямовану на організацію та здійснення міжнародного економічного співробітництва. Правоздатність, яку мають міжнародні економічні організації, дає їм можливість укладати різні договори як із окремими державами, так і з міжнародними організаціями в межах завдань і цілей, закріплених у їх установчих документах. Провідне місце серед цих організацій займають Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк (СБ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Організація Об'єднаних Націй (ООН), Світова організація торгівлі (СОТ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та інші.

МВФ – це міжурядова валютно-кредитна організація зі сприяння розвитку міжнародної торгівлі та співробітництву у валютній сфері. Створений на міжнародній конференції в Бреттон-Вудсі (США) в 1944 р. Має статус спеціалізованого закладу ООН. До основних функцій МВФ належать:

- 1) сприяння розвитку міжнародної торгівлі та валютного співробітництва встановленням норм регулювання валютних курсів та контролю за їх дотриманням;
- 2) сприяння багатосторонній системі платежів та ліквідація валютних обмежень;
- 3) надання валютних кредитів державам-учасникам для вирівнювання платіжних балансів;
- 4) організація консультативної допомоги з фінансових і валютних питань.

Світовий банк також був заснований в липні 1944 р. на валютно-фінансовій Бреттон-Вудській конференції під егідою ООН. Світовий банк розпочав свою діяльність 25 червня 1946 р. Його метою є сприяння економічному прогресові на користь найбідніших верств населення в країнах, що розвиваються, і фінансування інвестицій, які сприятимуть економічному зростанню. Інвестиції спрямовуються як на будівництво доріг, електростанцій, шкіл, зрошувальних систем, так і на сприяння розвитку сільськогосподарських структур, перекваліфікацію вчителів, програми поліпшення харчування дітей та вагітних жінок.

ЄБРР – це міжнародний банк, створений у квітні 1991 р. для сприяння економічним реформам у країнах Східної Європи та колишнього СРСР. У кредитуванні віддає перевагу недержавним структурам

господарювання. 60 % його ресурсів спрямовано на розвиток у цих країнах приватного сектору, а 40 % – на розвиток інфраструктури.

ООН – міжнародна організація, заснована 24 жовтня 1945 на конференції у Сан-Франциско на підставі Партії Об'єднаних Націй. Декларованою метою діяльності організації є підтримання і зміцнення миру і міжнародної безпеки та розвиток співробітництва між державами світу.

СОТ – законодавча та інституційна основа міжнародної торгової системи, механізмів багатостороннього узгодження і регулювання політики країн-членів у галузі торгівлі товарами і послугами, врегулювання торгових суперечок і розробки стандартної зовнішньоторгової документації.

Регулювання міжнародної торгівлі в рамках СОТ здійснюється на базі основних правил і принципів, серед яких одним з найважливіших є принцип недискримінації. Він означає, що всі контрактні сторони-члени СОТ зобов'язані надавати одна одній однаково сприятливі умови. Таким чином, жодна країна не повинна робити винятки для іншої або застосовувати щодо неї дискримінаційний підхід.

Режим найбільшого сприяння передбачає надання однакових переваг всім країнам в разі надання певної переваги одній країні. Наприклад, держава-член СОТ надає окремій країні, яка необов'язково є членом СОТ, деякі пільги в торгівлі певною послугою. Зазначена країна повинна згідно режиму найбільшого сприяння встановити щодо інших держав – членів СОТ однаковий пільговий режим. Таким чином викликається мультиплікативний ефект, який забезпечує поширення пільг, наданих окремій країні, на всі держави – члени, що і сприяє подальшій лібералізації торгівлі.

Національний режим забороняє дискримінацію іноземних товарів та послуг, наприклад, якщо держава субсидіює вітчизняного оферента послуг, тоді право на субсидії повинен також отримати іноземний оферент. Оскільки такі положення стосуються, зокрема, аудіовізуальної продукції, державних університетів, дитячих садків тощо, вони вважаються проблематичними, тому що викликають примусову комерціалізацію певних сфер економіки.

Принцип взаємності, який на даний момент особливо стосується України, зазначає, що країна, яка вступає в СОТ, отримає певні переваги, але і бере на себе певні зобов'язання. В зв'язку з цим важливо також зазначити, що жодна країна «де факто» не може відступити від попередньо взятих на себе зобов'язань в зв'язку з економічними наслідками для неї.

ОЕСР – це міжнародна організація, що об'єднує 33 країни світу, більшість з яких є країнами з високим доходом громадян і розглядаються як

розвинені. Договір про ОЕСР був підписаний 14 грудня 1960 р. в Парижі на базі Європейської організації економічного співробітництва з метою координації економічної політики країн-членів ОЕСР і погодженням програми допомоги країнам, що розвиваються.

Контрольні запитання і завдання

1. Дайте визначення міжнародної економіки.
2. У чому відмінність між міжнародною макро- та мікроекономікою?
3. Що розуміється під міжнародним поділом праці?
4. Що таке світове господарство? Які його характерні риси?
5. Назвіть конкретні форми міжнародних економічних відносин.
6. Дайте визначення світовому ринку. Які його характерні риси?
7. Що таке економічна інтеграція і які її основні етапи?
8. Які основні передумови і цілі інтеграції?
9. Що являє собою глобалізація як економічне явище?
10. Назвіть основні принципи СОТ.

11. Міжнародний поділ праці – це:

а) вищий ступінь розвитку суспільно-територіального поділу праці між країнами, основою якого є економічно вигідна спеціалізація окремих країн і обмін між ними випущеною продукцією визначеної кількості та якості;

б) форма поділу праці між країнами, за якої збільшення концентрації однорідного виробництва відбувається на базі диференціації національних виробництв, виділення в самостійні (відокремлені) технологічні процеси, в окремі галузі виготовлення продукції понад внутрішні потреби;

в) взаємовідносини між державами при обміні продуктами праці різних галузей виробництва;

г) об'єднання зусиль виробників декількох країн у випуску певних видів товарів для світового ринку.

12. Міжнародна мікроекономіка вивчає:

а) діяльність великих підприємств;

б) діяльність малих підприємств;

в) діяльність підприємств незалежно від їх розмірів;

г) закономірності руху між країнами конкретних товарів, факторів виробництва та їхні ринкові характеристики.

13. Міжнародна макроекономіка вивчає:

- а) діяльність великих підприємств;
- б) поведінку закритої національної економіки;
- в) функціонування відкритих національних економік та світового господарства в цілому в умовах глобалізації фінансових ринків;
- г) закономірності руху між країнами конкретних товарів, факторів виробництва та їхні ринкові характеристики.

14. До основних рис світового ринку не належить:

- а) товарне виробництво, що вийшло за межі національних кордонів в пошуках збуту продукції;
- б) міждержавний рух товарів, що знаходяться під впливом не тільки внутрішнього, але й зовнішнього попиту та пропозиції;
- в) оптимізація факторів виробництва, що використовуються;
- г) самостійна міжнародна фінансова сфера, що не пов'язана з обслуговуванням руху товарів та послуг.

15. Світове господарство – це:

- а) розділ економічної теорії;
- б) сукупність національних економік країн світу, що пов'язані між собою мобільними факторами виробництва;
- в) міжнародний обмін товарами;
- г) синонім міжнародного поділу праці.

16. До передумов глобалізації належить:

- а) міжнародний поділ праці та його кооперація;
- б) активізація МЕВ, зниження митних тарифів, транспортних витрат;
- в) розвиток засобів комунікацій;
- г) всі відповіді правильні.

17. Що належить до передумов інтеграції:

- а) сприяння структурній перебудові економіки;
- б) відтік ресурсів з менш економічно розвинених країн у більш розвинені;
- в) близькість рівнів економічного розвитку й ступеня розвитку ринкових відносин;
- г) рішення завдань торговельної політики.

18. Що належить до цілей інтеграції:

- а) використання позитивного ефекту масштабу;
- б) географічна близькість;
- в) спільність проблем;
- г) збільшення кількості поглинань компаній.

19. До позитивних наслідків глобалізації не належать:

- а) збільшення асортименту товарів, що стають доступні споживачам;

- б) створення нових робочих міст;
 - в) диспропорціональність економічного розвитку;
 - г) немає правильної відповіді.
20. Основні принципи СОТ такі:
- а) торгівля без дискримінації;
 - б) лібералізація міжнародної торгівлі;
 - в) передбачуваність торгової політики;
 - г) всі відповіді правильні.

Розділ II. ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОЇ МІКРОЕКОНОМІКИ

Теорія меркантилізму

Теорія меркантилізму була першою теорією, що визнала значущість міжнародної торгівлі. Її засновниками були Томас Ман, Чарльз Давінант, Жан Батіст Кольбер, Вільям Петті. Ця економічна теорія пояснювала зовнішню торгівлю у період розвитку та занепаду середньовічного феодалізму в Європі (1500-1800 рр.), коли утворювалися та зміцнювалися європейські держави. У цих умовах виникла потреба в економічній теорії, яка б обґрунтувала необхідність економічного виходу національних держав на зовнішні ринки.

Меркантилізм – це економічне вчення та економічна політика, яка представляє інтереси торгової буржуазії у періоди феодалізму та становлення капіталізму.

Меркантилісти вважали, що економічна система складається з трьох секторів: виробничого, сільськогосподарського та іноземних колоній. Для ефективного функціонування економічної системи найважливішими були торговці, їхня праця розглядалась як основний фактор виробництва.

Згідно з теорією меркантилізму багатство країни вимірюється кількістю золота та срібла, якою вона володіє. Оскільки у світі існує обмежена кількість багатства (золота та срібла), то країни можуть збільшувати своє багатство тільки за рахунок зuboжіння інших країн, тобто внаслідок перерозподілу.

Тому для зміцнення економічних позицій держава повинна вживати таких заходів:

1. Більше експортувати товарів, ніж імпортувати, оскільки у цьому випадку вона одержить вартість активного сальдо їх торгового балансу у вигляді золота, яке буде надходити з країн, що мають дефіцит торгового балансу. Підтримка позитивного сальдо торгового балансу дасть змогу,

крім того, збільшити внутрішні витрати, виробництво та зайнятість населення.

2. Ввести обмеження на більшу частку імпорту (за допомогою квот, тарифів та інших інструментів торгової політики) та надавати субсидії більшій частині експортних виробництв, що дасть змогу забезпечити позитивне сальдо торгового балансу.

3. Заборонити або обмежити експорт сировини та дозволити безмитний імпорт сировини, якої немає всередині країни, що дасть змогу акумулювати золото та підтримувати на низькому рівні експортні ціни на готову продукцію.

4. Заборонити будь-яку торгівлю колоній з іншими країнами, крім метрополій, які мають виняткове право перепродажу колоніальних товарів за кордон.

5. Гальмувати розвиток виробництва готових товарів у колоніях, перетворити їх на постачальників сировини до метрополій. Колонії повинні експортувати дешеву сировину, а імпортувати дорогі готові вироби.

Однією з головних передумов меркантилістської теорії було те, що економічна система функціонувала в умовах неповної зайнятості, внаслідок чого приплив додаткового золота з-за кордону міг в поєднанні з надлишковою робочою силою збільшити виробництво.

Отже, меркантилісти вперше підкреслили значущість міжнародної торгівлі для економічного росту країн та розробили одну з можливих моделей її розвитку. Вперше вони спробували описати платіжний баланс. Недоліком теорії меркантилізму є те, що вона не бачила виграшу, який одержують усі країни у процесі міжнародної торгівлі. Ця теорія виходила з того, що кількість багатства у світі обмежено і багатство однієї країни може бути досягнуто тільки за рахунок зубожіння іншої.

Теорія абсолютних переваг

Засновником класичної школи економічної думки був Адам Сміт. Він критикував твердження меркантилістів про те, що багатство країни залежить від володіння скарбами у вигляді золота або коштовностей, які надходять до країни внаслідок перевищення експорту над імпортом. Сміт вважав, що основою багатства націй та народів є міжнародний поділ праці та відповідна йому спеціалізація різних країн на виробництві тих товарів, щодо яких вони мають абсолютні переваги.

Абсолютна перевага – це здатність країни виробляти товари чи послуги ефективніше (більший обсяг продукції з одиниці фактора виробництва) за інші країни.

Теорія абсолютних переваг: країни експортують ті товари, які вони виробляють з меншими витратами (у виробництві яких вони мають абсолютну перевагу), та імпортують ті товари, що виробляються іншими країнами з меншими витратами (у виробництві яких абсолютна перевага належить їхнім торговим партнерам).

Теорія абсолютних переваг базується на таких припущеннях:

- 1) єдиним фактором виробництва є праця;
- 2) зайнятість повна, тобто усі наявні трудові ресурси використовуються у виробництві товарів;
- 3) в міжнародній торгівлі беруть участь тільки дві країни, які виробляють та торгують одна з одною тільки двома товарами;
- 4) витрати виробництва – постійні, а їх зниження збільшує попит на товар;
- 5) ціна одного товару виражена у кількості праці, затраченої на виробництво іншого;
- 6) транспортні витрати на перевезення товару з однієї країни до іншої дорівнюють нулю;
- 7) зовнішня торгівля вільна від обмежень та регламентацій.

Перевагою теорії абсолютних переваг є те, що вона базується на трудовій теорії вартості та підтверджує переваги поділу праці не тільки на національному, але й на міжнародному рівні.

Недоліком цієї теорії для пояснення міжнародної торгівлі є те, що вона не відповідає на запитання, чому країни торгують між собою навіть за умови відсутності абсолютної переваги у виробництві тих чи інших товарів, тобто коли одна з країн має абсолютні переваги у виробництві всіх товарів.

Теорія порівняльних переваг

Теорію абсолютних переваг А. Сміта розвинув Давид Рікардо. Він довів, що абсолютні переваги є лише частковим випадком загального правила. Торгівля буде вигідна кожній з двох країн, навіть у тому випадку, якщо одна з них не має абсолютних переваг у виробництві жодного з товарів.

Теорія порівняльних переваг базується на тих самих припущеннях, що і теорія абсолютних переваг. Вона використовує додатково поняття альтернативних витрат.

Альтернативні витрати – це просте порівняння цін одиниць двох товарів на внутрішньому ринку, виражених через кількість робочого часу, витраченого на їх виробництво.

Альтернативна ціна – це робочий час, потрібний для виробництва одиниці одного товару, виражений через робочий час, необхідний для виробництва одиниці іншого товару.

Теорія порівняних переваг: якщо країни спеціалізуються на виробництві тих товарів, які вони можуть виробляти з відносно меншими витратами порівняно з іншими країнами (або, з меншими альтернативними витратами), то торгівля буде взаємовигідною для обох країн, незалежно від того, чи є виробництво в одній з них абсолютно ефективнішим, ніж в іншій.

Переваги теорії порівняльних переваг:

1. Вперше описала баланс сукупного попиту та сукупної пропозиції.
2. Довела існування вигоди від спеціалізації та торгівлі для усіх країн-учасниць, а не тільки для однієї країни за рахунок того, що інші зазнають втрат.
3. Дає змогу вести науково обґрунтовану зовнішньоекономічну політику.

Недоліки теорії порівняльних переваг:

1. Не враховує транспортних витрат.
2. Ігнорує вплив зовнішньої торгівлі на розподіл доходів всередині країни, коливання цін та заробітної плати, інфляцію та міжнародний рух капіталу.
3. Ґрунтується на припущенні про існування тільки одного фактора виробництва – праці.
4. Ігнорує існування таких важливих передумов міжнародної торгівлі, як відмінності у забезпеченості країн факторами виробництва.
5. Базується на передумові повної зайнятості, яка означає, що вивільнені робітники однієї галузі одразу можуть знайти собі роботу в іншій, продуктивнішій.
6. Не пояснює торгівлю між приблизно однаковими за економічним розвитком країнами, жодна з яких не має відносної переваги перед іншою.

Теорія співвідношення факторів виробництва

Попередні теорії А. Сміта та Д. Рікардо пояснювали міжнародну торгівлю існуванням абсолютних та порівняльних переваг у виробництві товарів, а головним фактором, що впливає на виробництво товарів, вони вважали працю. У середині 20-х рр. шведські економісти-неокласики Елі Хекшер та Бертіл Олін розробили теорію співвідношення факторів виробництва, яка отримала назву теорії Хекшера – Оліна. Згідно з цією теорією у створенні вартості беруть участь, крім праці, також й інші фактори виробництва, такі як земля та капітал. Таким чином, теорії абсолютних та порівняльних переваг пояснювали міжнародну торгівлю

різницею у витратах праці, а теорія співвідношення факторів виробництва відповідає на питання – чому існує різниця у витратах праці в різних країнах. І причина ця полягає у різниці в забезпеченості країн факторами виробництва.

Найбільш важливим припущенням теорії є відмінність у фактороінтенсивності та факторонасиченості.

Фактороінтенсивність – це показник, який визначає відносні витрати факторів виробництва на виготовлення певного товару. Отже, товар є капіталомістким, якщо питома вага капіталу у його виробництві більша у порівнянні з питомою вагою капіталу у виробництві іншого товару.

Факторонасиченість – це показник, який визначає відносну забезпеченість країни факторами виробництва. Країна є працenasиченою, якщо ціна праці в неї менша у порівнянні з ціною праці в інших країнах.

Країна вважається у надлишку наділеною робочою силою, якщо співвідношення між її кількістю та рештою факторів у неї більше, ніж у решті країн світу.

Продукт вважається працемістким, якщо частка витрат на робочу силу в його вартості більша, ніж у вартості інших продуктів.

Зміст теорії Хекшера – Оліна, за словами Б. Оліна, такий: «Товари, які потребують для свого виробництва значних витрат (надлишкових факторів виробництва) та невеликих витрат (дефіцитних факторів), експортуються в обмін на товари, які виробляються з використанням факторів у оберненій пропорції. Так, у прихованому вигляді експортуються надлишкові фактори та імпортуються дефіцитні фактори виробництва»

Теорія співвідношення факторів виробництва: країни експортують продукти інтенсивного використання надлишкових факторів та імпортують продукти інтенсивного використання дефіцитних для них факторів.

Згодом положення теорії Хекшера – Оліна були математично підкріплені Полом Самуельсоном в теорії вирівнювання цін на фактори виробництва.

Теорія вирівнювання цін на фактори виробництва: вирівнювання в результаті міжнародної торгівлі відносних цін на товари (або досягнення відносною ціною на товар рівноважного стану) приводить до вирівнювання відносних цін і на фактори виробництва, за допомогою яких ці товари були вироблені.

Таким чином, теорії абсолютних та порівняльних переваг пояснювали міжнародну торгівлю різницею у витратах праці, а теорія співвідношення факторів виробництва відповідає на питання – чому існує різниця у

витратах праці в різних країнах. І причина ця полягає у різниці в забезпеченості країн факторами виробництва. Недоліком теорії було те, що вона носила досить абстрактний характер, виходила з існування однакової технології в обох країнах, однакових смаків споживачів, відсутності транспортних витрат, умов досконалої конкуренції, свободи торгівлі та інше.

Парадокс Леонт'єва

У 1953 р. американський вчений російського походження Василь Леонт'єв опублікував результати своїх досліджень, присвячених практичній перевірці положень теорії Хекшера – Оліна. Він проаналізував висновок теорії Хекшера – Оліна про те, що країни експортують товари, у виробництві яких інтенсивно використовуються надлишкові й тому дешевші для них фактори виробництва, та імпортують товари, у виробництві яких ці фактори застосовуються менш інтенсивно.

На прикладі структури експорту США у 1947 Р., які вважалися капіталонасиченою країною, він розрахував витрати капіталу та праці, необхідні для виробництва типового набору експортних товарів вартістю в 1 млн. дол. США. Аналогічно були обчислені витрати капіталу та праці, необхідні для виробництва американських товарів, які могли б прямо замінити імпортні, причому зі структури імпорту були виключені деякі товари, які у США не продукувались (наприклад, олово, кава тощо). Результатом досліджень стало порівняння співвідношення капіталу та праці, необхідних для виробництва одиниці американського експорту, із співвідношенням капіталу та праці, потрібних для виробництва одиниці американського імпорту.

Парадокс Леонт'єва: теорія співвідношення факторів виробництва Хекшера – Оліна не підтверджується на практиці: працenasичені країни експортують капіталомістку продукцію, тоді як капіталонасичені – працемістку.

У 1956 р. Леонт'єв повторив свої розрахунки, використовуючи дані за 1951 Р., щоб усунути вплив післявоєнного періоду. Американський експорт знову виявився менш капіталомістким порівняно з американським імпортом, але лише на 6 %. Для 1962 р. результат був ще парадоксальнішим: американський експорт виявився на 27 % менш капіталомістким порівняно з імпортом. Розрахунки аналогічних показників для деяких інших країн підтверджували висновки Леонт'єва.

Сам Леонтьєв та інші економісти робили численні спроби пояснити цей парадокс. Аргументи на захист теорії Хекшера – Оліна були наступні:

1) один і той самий продукт може бути працемістким у праценадлишковій країні та капіталомістким – у капіталонадлишковій країні.

2) робоча сила може бути висококваліфікована та низькокваліфікована. Якщо вона висококваліфікована, витрати на неї повинні бути віднесені до капітальних.

3) США імпортують значну кількість сировини, видобування якої вимагає значних витрат капіталу.

4) не враховувався досить високий імпортний тариф на працемісткі товари, які імпортувалися до США із інших країн. Він захищав працемісткі галузі американської промисловості від іноземної конкуренції.

Отже, численні емпіричні тести поставили під сумнів справедливість теорії Хекшера – Оліна. Парадокс Леонтьєва залишив без відповіді безліч питань. Він продовжує служити важливим попередженням від прямолінійного використання теорії Хекшера – Оліна на практиці.

Імпортний тариф

Мито – це офіційний платіж, що збирається митницею під час імпорту та експорту товарів.

Мита виконують такі функції:

- фіскальну, оскільки вони є однією із статей доходної частини державного бюджету;
- протекціоністську, тому що вони є інструментом огороження місцевих виробників від іноземної конкуренції;
- балансіровочну, оскільки вони балансують ціни на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Економічні наслідки введення імпортного тарифу для малої країни.

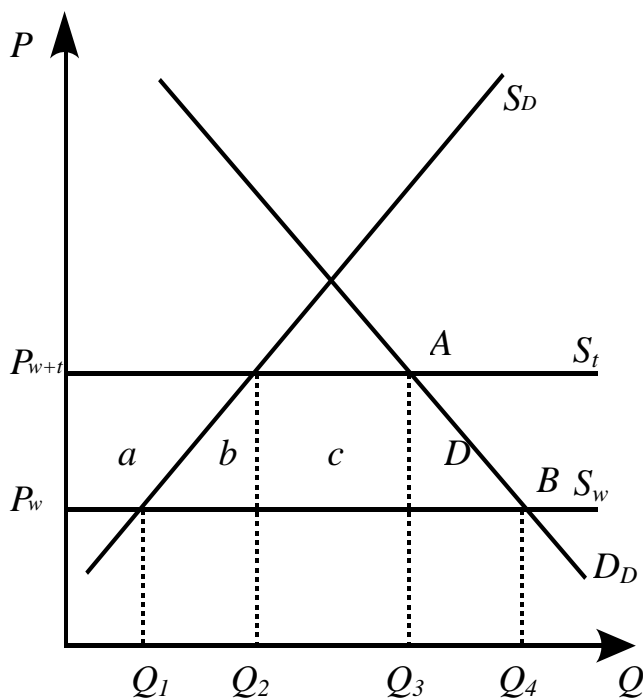
Малою країною вважається країна, внутрішній ринок якої значно менший за розміри світового ринку, внаслідок чого будь-які зміни внутрішнього попиту країни нездатні вплинути на світову ціну товару.

На графіку (рис. 1) внутрішня пропозиція та внутрішній попит зображено лініями S_D та D_D відповідно. Загальна ж пропозиція внутрішніх та закордонних виробників до введення імпортного тарифу зображено горизонтальною лінією S_w , після введення імпортного тарифу – горизонтальною лінією S_t . Як видно з графіку, за світовою ціною P_w

внутрішні виробники можуть виготовити та поставити на ринок лише Q_1 одиниць товару, що значно менше за рівень внутрішнього споживання, який складає Q_4 одиниць товару. Внаслідок цього імпортує $Q_4 - Q_1$ одиниць товару.

Після введення імпорту мита ціна на внутрішньому ринку перевищуватиме світову ціну на величину тарифу t та дорівнюватиме P_{w+t} . Завдяки зростанню внутрішньої ціни об'єм внутрішньої пропозиції зростає до рівня Q_2 , через те, що тепер до виробництва даного товару можуть приєднатися менш ефективні внутрішні товаровиробники, а об'єм внутрішнього попиту зменшується до рівня Q_3 . Відповідно, імпортує скорочується до рівня $Q_3 - Q_2$.

Загальні наслідки введення імпорту тарифу для малої країни можна проаналізувати за допомогою зміни надлишку споживача. Зростання внутрішньої ціни, що відбувається внаслідок введення імпорту тарифу, призводить до зменшення надлишку споживача на величину, що дорівнює площі фігури $P_w P_{w+t} AB$, при цьому частина втраченого надлишку споживача перерозподіляється на користь інших груп суспільства, а решта є чистими втратами для економіки.

Етапи	До введення мита	Після введення мита	Наслідок введення мита
Внутрішнє виробництво	Q_1	Q_2	зростає
Внутрішнє споживання	Q_4	Q_3	зменшується
Об'єм імпорту	$Q_4 - Q_1$	$Q_3 - Q_2$	зменшується
Внутрішня ціна товару	P_w	P_{w+t}	зростає

Рисунок 1 – Економічні наслідки введення імпорту тарифу для випадку малої країни

З перерозподілом доходу від споживачів до інших груп суспільства пов'язані **ефекти перерозподілу**:

ефект переділу відображає перерозподіл доходів від споживачів до внутрішніх виробників товару, що захищається імпортним митом (на графіку сегмент *a*);

ефект доходів відображає перерозподіл доходів від споживачів до державного бюджету внаслідок сплати мита (на графіку сегмент *c*).

З чистими втратами для економіки пов'язані **ефекти втрати**:

ефект захисту відображає економічні втрати для економіки, викликані необхідністю внутрішнього виробництва товарів за умов більш високих витрат (на графіку сегмент *b*);

ефект споживання відображає економічні втрати, що пов'язані зі зменшенням споживання внаслідок зростання внутрішньої ціни (на графіку сегмент *D*).

Оскільки введення імпортного тарифу для малої країни призводить лише до виникнення ефектів перерозподілу та ефектів втрат, можна зробити висновок, що введення імпортного тарифу для малої країни недоречно.

Економічні наслідки введення імпортного тарифу для великої країни.

Великою країною вважається країна, внутрішній ринок якої складає суттєву частку світового ринку, внаслідок чого будь-які зміни внутрішнього попиту країни впливають на світову ціну товару.

В великій країні ефекти тарифу співпадають з ефектами тарифу малої країни. На відміну від малої країни, введення імпортного тарифу великою країною призводить до зменшення рівня світової ціни і ефект доходів розпадається на дві частини: ефект внутрішніх доходів та ефект умов торгівлі. Перший, як і раніше, полягає в перерозподілі доходів від споживачів до державного бюджету внаслідок зростання внутрішньої ціни, другий – в перерозподілі доходів від іноземних виробників до державного бюджету внаслідок зменшення світової ціни. Таким чином, введення імпортного тарифу великою країною може мати позитивні наслідки для економіки великої країни лише у тому випадку, коли ефект умов торгівлі перевищує ефекти захисту та споживання.

Квота

Квота належить до нетарифних кількісних методів регулювання міжнародної торгівлі.

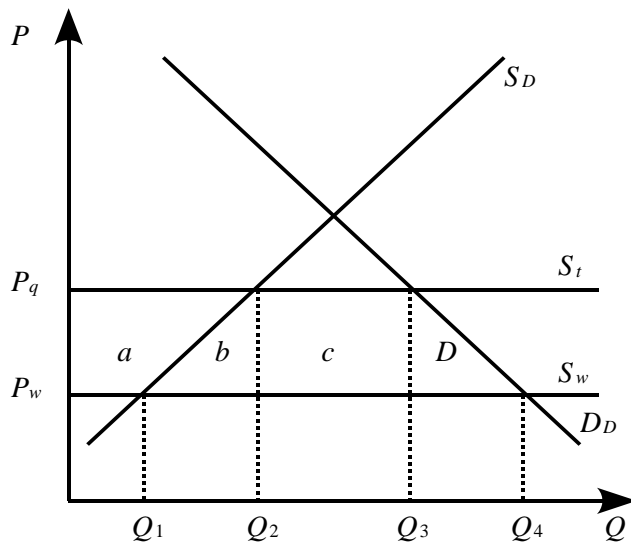
Квота – це кількісне обмеження імпорту чи експорту певною кількістю одиниць товару або їх грошовою вартістю протягом певного періоду часу.

Як і раніше, внутрішня пропозиція та внутрішній попит зображено лініями S_D та D_D відповідно (рис. 2).

Загальна ж пропозиція внутрішніх та закордонних виробників до введення імпортової квоти зображено горизонтальною лінією S_w , після введення імпортової квоти – горизонтальною лінією S_t . Як видно з графіку, за світовою ціною P_w внутрішні виробники можуть виготовити та поставити на ринок Q_1 одиниць товару, що менше за рівень внутрішнього споживання який складає Q_4 одиниць товару. Внаслідок цього імпорт складає $Q_4 - Q_1$ одиниць товару.

Після введення імпортової квоти в розмірі $Q_2 - Q_3$ ціна на внутрішньому ринку зростає та становить P_q . Завдяки зростанню внутрішньої ціни об'єм внутрішньої пропозиції зростає до рівня Q_2 , а об'єм внутрішнього попиту зменшується до рівня Q_3 .

Слід зазначити, що у порівнянні з імпортним тарифом, імпортна квота є значно більш жорстким обмеженням імпорту, бо, на відміну від імпортного тарифу, ні зміни внутрішнього попиту, ні зміни світової ціни не здатні вплинути на об'єм імпорту.

Етапи	До введення квоти	Після введення квоти	Наслідок введення квоти
Внутрішнє виробництво	Q_1	Q_2	зростає
Внутрішнє споживання	Q_4	Q_3	зменшується
Об'єм імпорту	$Q_4 - Q_1$	$Q_3 - Q_2$	зменшується
Внутрішня ціна товару	P_w	P_q	зростає

Рисунок 2 – Економічні наслідки введення імпортової квоти для випадку малої країни

Таким чином, введення імпоротної квоти призводить до наступних наслідків: скорочення імпорту та, як наслідок зростання внутрішньої ціни товару, зростання внутрішнього виробництва цього товару та зменшення внутрішнього споживання. Як й у випадку імпортного тарифу, відбувається скорочення надлишку споживача та виникнення наступних ефектів: ефекту переділу (сегмент *a*), ефекту доходів (сегмент *c*), ефекту захисту (сегмент *b*) та ефекту споживання (сегмент *D*). Названі ефекти мають той же самий економічний зміст, що й у випадку імпортного тарифу, окрім ефекту доходів - у випадку імпоротної квоти ефект доходів полягає в перерозподілі доходу від споживачів до компаній, що імпортують товар.

«Добровільні» експортні обмеження

«Добровільні» експортні обмеження це зобов'язання країни-експортера перед країною-імпортером не перевищувати заздалегідь узгодженого обсягу експорту. Добровільні експортні обмеження, зазвичай, впроваджуються під тиском країни-імпортера, яка у разі відмови може застосувати проти країни експортера більш жорсткі обмеження у вигляді імпортного тарифу чи квоти. Так само як й у випадку імпоротної квоти, введення добровільних експортних обмежень призводить до виникнення чотирьох ефектів: ефекту захисту, ефекту споживання, ефекту переділу та ефекту доходів. Перші три ефекти співпадають з аналогічними ефектами, що виникають внаслідок введення імпоротної квоти і характерні для країни-імпортера. Але, на відміну від імпоротної квоти, ефект доходу полягає в перерозподілі доходів від внутрішніх споживачів на користь іноземних експортерів, тому добровільні експортні обмеження є більш прийнятними для країни-експортера, ніж імпортний тариф та квота.

Приховані методи торгівельної політики.

Протекціоністська політика уряду може здійснюватись також за допомогою прихованих методів торгівельної політики – методів, що непов'язані безпосередньо з регулюванням міжнародної торгівлі, але створюють суттєві бар'єри для імпорту. Серед прихованих методів торгівельної політики найбільш поширеними є наступні: технічні бар'єри, внутрішні податки та збори, політика здійснення держзакупівель, вимоги вмісту місцевих компонентів.

Технічні бар'єри виникають через вимоги національних урядів щодо дотримання іноземними виробниками місцевих стандартів, правил маркування та санітарних норм. Подібні вимоги можуть бути як цілковито виправданими (наприклад, невідповідність імпортованих електроприладів національній електромережі може завдати шкоди споживачам), так й штучними, але у будь-якому разі необхідність дотримання місцевих стандартів створює додаткові бар'єри для імпорту.

Внутрішні податки та збори створюють додаткові бар'єри для імпорту шляхом впровадження для іноземних товарів окремих податків та різноманітних зборів, що негативно позначається на ціні та конкурентоспроможності іноземних товарів на внутрішньому ринку. Внутрішні податки та збори не розглядаються як приховані методи торгівельної політики у тих випадках, коли сплачувати їх повинні також й місцеві виробники, що ставить іноземних та національних виробників у однакові умови.

Політика держзакупівель є додатковим бар'єром для іноземних товарів в тих випадках, коли уряд вимагає від державних установ та підприємств купувати товари лише у вітчизняних виробників.

Вимоги вмісту місцевих компонентів полягають у встановленні для товарів, які планується реалізовувати на внутрішньому ринку, певного відсотка комплектуючих, що повинні бути виготовлені національними виробниками. Цей прихований метод не лише створює бар'єри для імпорту, але й примушує іноземних виробників переносити частину свого виробництва до країн збуту товару.

Внутрішня субсидія

Субсидія – грошова виплата, яку отримує національний виробник від уряду. Субсидії, як інструмент торгівельної політики, можуть застосовуватися як для обмеження імпорту (внутрішня субсидія) так й для стимулювання експорту (експортна субсидія). В першому випадку субсидія виплачується внутрішнім виробникам, які конкурують з імпортом, в другому – національним експортерам (рис. 3).

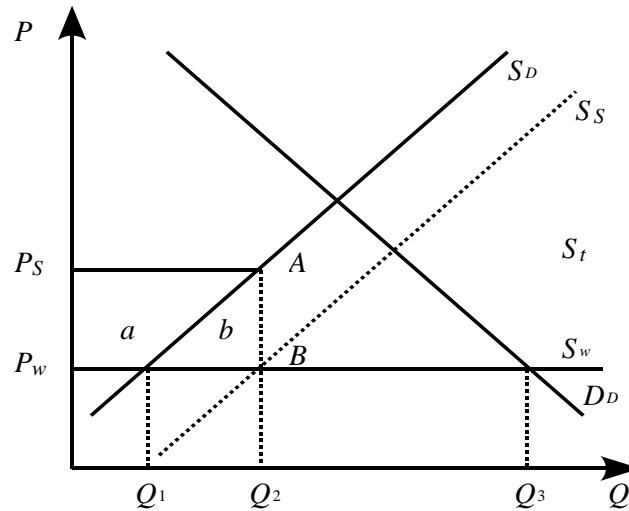

Рисунок 3 – Економічні наслідки внутрішньої субсидії

Внутрішні субсидії передбачають виплати урядом субсидій національним виробникам, що конкурують з імпортом з метою підтримки внутрішнього виробництва. До введення внутрішньої субсидії ціна продукції на внутрішньому ринку дорівнює світовій ціні P_w , а внутрішній попит та пропозиція складають D_D та S_D , відповідно. Оскільки нами розглядається випадок малої країни, то пропозиція з боку іноземних виробників необмежена та складає S_w . За світовою ціною внутрішні виробники здатні виготовити та поставити на ринок лише Q_1 одиниць товару, що значно менше за обсяг внутрішнього споживання, що складає Q_3 , тому обсяг імпорту буде дорівнювати Q_1Q_3 . Після введення внутрішньої субсидії ціна продукції на внутрішньому ринку для національного виробника зростає до рівня P_s та перевищує світову ціну на розмір субсидії P_wP_s , внаслідок чого внутрішнє виробництво зростає до рівня Q_2 . В той же час, для вітчизняних споживачів ціна продукції залишається на рівні світової ціни P_w , тому внутрішнє споживання також не змінюється та залишається на рівні Q_3 . Таким чином, застосування внутрішньої субсидії призводить до скорочення імпорту та зростання внутрішнього виробництва, але, на відміну від імпортного тарифу чи квоти, застосування внутрішньої субсидії не призводить до скорочення внутрішнього споживання. Застосування внутрішньої субсидії супроводжується ефектом перерозподілу (сегмент a) та ефектом захисту (сегмент b), а загальні ж витрати уряду на виплату субсидій дорівнюватимуть площі прямокутника P_wP_sAB .

Експортна субсидія

Експортні субсидії передбачають виплати урядом субсидій національним експортерам з метою стимулювання експорту. Розглянемо ситуацію на внутрішньому ринку країни імпортера (рис. 4). Пропозиція товару з боку іноземних виробників складає S_w , а внутрішній попит в країні імпортері D_D . До введення експортної субсидії на ринку рівноважна ціна становила P_w , а об'єм споживання Q_1 . Внаслідок введення експортної субсидії країною експортером пропозиція товару зростає до S_S , ціна товару в країні імпортері зменшується до рівня P_S , завдяки чому об'єм внутрішнього споживання (та відповідно й обсяги експорту країни виробника) зростає до рівня Q_2 . Натомість для самої країни експортера наслідком введення експортної субсидії буде не лише зростання обсягів експорту, але й зростання внутрішньої ціни товару до рівня P_D . Загальні витрати уряду країни експортера на виплату субсидій національним експортерам дорівнюватимуть площі прямокутника $P_S P_D A B$.

У багатьох випадках застосовування експортних субсидій не виправдано та не дозволяє досягти поставленої мети, через їх очевидність для торгових партнерів та можливість застосування ними компенсаційного мита. Крім того, експортні субсидії заборонені СОТ.

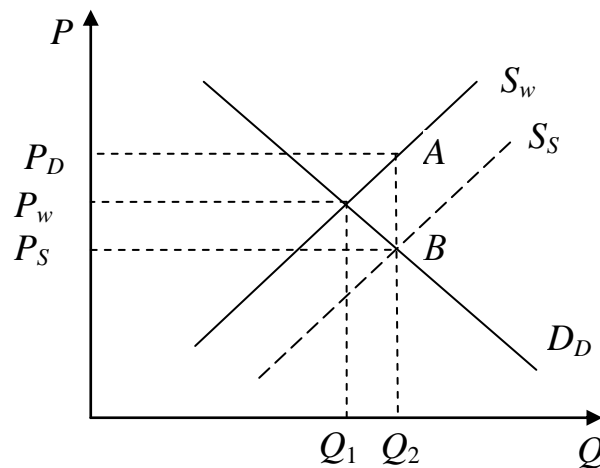

Рисунок 4 – Економічні наслідки експортної субсидії.

Демпінг

Демпінг – стимулювання продажів товару на зовнішніх ринках шляхом встановлення експортних цін на рівні, нижчому за нормальний рівень цін для цих країн. Для здійснення демпінгу необхідний збіг трьох умов:

- еластичність попиту на зовнішньому ринку перевищує еластичність попиту на внутрішньому ринку;
- на внутрішньому ринку виробник займає монопольне положення (випадок монополії чи олігополії);
- внутрішній та зовнішній ринки ізольовані.

Фінансуватися демпінг може або за рахунок державного бюджету, або самою фірмою експортером.

В результаті демпінгу страждають споживачі в країні-експортері та виробники в країні-імпортері.

Демпінг заборонено як національними законами більшості країн світу, так й правилами СОТ. У разі, якщо після антидемпінгового розслідування факт демпінгу підтверджується, країни можуть односторонньо застосовувати антидемпінгові мита.

Міжнародний рух капіталу

Міжнародна міграція капіталу (ММК) – виток частини капіталу з товарно-грошового обігу однієї країни та його застосування у відтворювальному процесі іншої країни з метою максимізації ефективності використання, зокрема, середньої норми прибутку. Саме завдяки ММК в сучасних умовах суб'єкти господарювання мають доступ як до національних, так і до міжнародних інвестиційних та кредитних ресурсів, які акумулюються і перерозподіляються переважно через міжнародні фінансові ринки.

На сучасний розвиток ММК впливають дві групи факторів, серед яких:

1. Фактори економічного характеру:

- а) розвиток виробництва та необхідність підтримки сталих темпів економічного росту;
- б) глибокі структурні зрушення як в міжнародній економіці, так і в економіці окремих країн;
- в) поглиблення міжнародної спеціалізації та кооперації виробництва;
- г) діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК);

2. Фактори політичного характеру:

- а) лібералізація експорту (імпорту) капіталу, що має місце у вільних економічних та офшорних зонах;
- б) політика індустріалізації в країнах «третього світу»;
- в) політика економічних реформ (приватизація, підтримка малого та середнього бізнесу тощо).

Основною причиною експорту капіталу за кордон є його відносний надлишок. Це знаходить прояв в насиченні внутрішнього ринку такою кількістю капіталу, коли його застосування на національному ринку не приносить прибутку, або веде до його зменшення. В основі міжнародного руху капіталу лежать також процеси інтернаціоналізації виробництва, розвиток і поглиблення міжнародних економічних, політичних, культурних та інших відносин між країнами. Серед інших причин вивезення капіталу можна також виділити: відмінності у витратах виробництва; бажання обійти тарифні і нетарифні обмеження; бажання захистити свій капітал від інфляції; непередбачуваність економічної і політичної ситуації в країні; прагнення на довгий період забезпечити задоволення своїх економічних, політичних та інших інтересів на території тієї чи іншої країни.

З іншого боку, завжди є країни, в яких відчувається дефіцит інвестиційних ресурсів, капіталу в грошовій формі. Також країни можуть прагнути залучити іноземні технології в національне виробництво, підвищити його науково-технічний і технологічний рівень, здійснити структурну перебудову в напрямі експортоорієнтованих та високотехнологічних галузей.

Іноземні інвестиції

Залежно від мети участі в міжнародних інвестиційних програмах розрізняють дві форми підприємницького капіталу: прямі іноземні та портфельні інвестиції.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) – це вкладення капіталу з метою отримання підприємницького прибутку та вкладення, які зумовлені довгостроковим економічним інтересом і забезпечують контроль інвестора над об'єктом інвестування.

Для приймаючої країни **привабливість прямих інвестицій** зумовлена тим, що:

а) імпорт прямих інвестицій веде до збільшення виробничих потужностей та ресурсів; сприяє поширенню передової технології і управлінського досвіду, підвищенню кваліфікації трудових ресурсів;

б) з'являються не тільки нові матеріальні та фінансові ресурси, а й мобілізуються і більш продуктивно використовуються вже наявні ресурси;

в) прямі інвестиції сприяють розвитку національної науково-дослідної бази;

г) стимулюється конкуренція і пов'язані з нею позитивні явища (підриєв позицій місцевих монополій, зниження цін та підвищення якості

продукції, що заміщує як імпорт, так і застарілі вироби місцевого виробництва);

д) підвищуються попит та ціни на місцеві фактори виробництва;

е) збільшуються надходження у вигляді податків на діяльність міжнародних спільних підприємств;

ж) при залученні інвестицій з'являється можливість доступу до нових технологій та передових методів управління, використання збутової мережі партнера й відомих у світі торгових марок тощо.

Для країн з перехідною економікою залучення іноземних інвестицій є важливим у контексті структурних реформ і економічного зростання.

Негативні наслідки прямого іноземного інвестування:

а) імпортовані ресурси працюють для окупності та отримання прибутку, який потім репатріюється;

б) цілі іноземного інвестора можуть не збігатися з національними;

в) іноземні інвестори можуть вступати в угоди з діючою на місцевому ринку олігополією або монополією;

г) суттєві експортні надходження найбільш реальні в сировинних галузях, тому результатом їх функціонування дуже часто є трансформація галузевої структури приймаючої країни в сировинно-периферійну;

д) нерегульований розвиток підприємств з іноземними інвестиціями може підсилити соціальне розшарування країни та її громадян.

На розвиток міжнародної інвестиційної діяльності в цілому впливають фактори політичного, ресурсного, загального і глобального характеру. Вони формують напрями і шляхи міжнародної інвестиційної взаємодії.

Портфельні інвестиції (ПІ) – це вкладення капіталу в іноземні цінні папери, що не надає інвесторові реального контролю над об'єктом інвестування і метою якого є виключно отримання доходу у формі дивідендів чи відсотків.

Можливі об'єкти портфельного інвестування – акціонерні цінні папери; боргові цінні папери; облігації; прості векселі; боргові розписки; інструменти грошового ринку; фінансові деривативи.

Міжнародні операції з цінними паперами – це надзвичайно складний вид діяльності. Тому, як правило, вихід на міжнародний фондовий ринок можуть здійснити тільки великі компанії та організації.

У порівнянні з прямими інвестиціями **портфельні** мають ряд **позитивних особливостей**, серед яких найважливішими є:

а) більш висока ліквідність – спроможність досить швидко та без значних фінансових втрат перетворитися в готівкові гроші;

б) порівняно легка керованість, зумовлена як швидкістю їх реалізаційної спроможності, так і простотою процедури купівлі-продажу.

Порівняльні недоліки портфельних інвестицій:

а) більш низький рівень доходності.

б) відсутність у більшості випадків можливості впливати на рівень доходності цінних паперів та їх ринкову вартість.

Мотивація міжнародного портфельного інвестування у цілому близька до мотивації прямого інвестування. Однак, зважаючи на значно вищу ліквідність портфельних інвестицій у порівнянні з прямими, головною метою інвестора при портфельному інвестуванні є намагання максимізувати прибуток при оптимальному співвідношенні «доходність – ризик».

Транснаціональні корпорації

Транснаціональна корпорація (ТНК) – корпорація, що володіє виробничими підрозділами в декількох країнах.

За визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), транснаціональні корпорації – це «підприємства, що складаються з материнського підприємства та його закордонних філіалів», при цьому ТНК можуть як набувати статусу корпорації, так і не мати цього статусу.

ТНК створює систему міжнародного виробництва, розподілену між кількома країнами, але контрольовану з одного центру – материнської компанії.

Країна базування – це країна, у якій знаходиться штаб-квартира материнської компанії ТНК. Наприклад, штаб-квартира корпорації Nestlé розміщується у швейцарському місті Вевей, отже її країною базування є Швейцарія. Країною базування корпорації Toyota є Японія, а корпорації Philips – Нідерланди.

Приймаючі країни – це іноземні країни, в яких ТНК розміщує власні дочірні підприємства або філіали на основі здійснення прямих іноземних інвестицій.

ТНК здійснюють свою діяльність, ґрунтуючись на кількох важливих принципах: 1) здійснення прямих іноземних інвестицій з метою створення виробничих потужностей за кордоном; 2) використання різних форм міжнародного поділу праці, яка дозволяє розміщувати різні ланки виробничого процесу у різних країнах світу; 3) розробка, передача та використання передової технології у рамках замкнутої корпоративної

структури, що дозволяє максимально ефективно використовувати витрати на дослідження і розробки; 4) внутрішньокорпоративна торгівля, яка здійснюється між окремими підрозділами ТНК із застосуванням трансфертних цін. Трансфертні ціни встановлюються ТНК на рівні, що істотно відрізняється від ринкових цін, тобто є значно більшим або меншим за ціни на ті самі товари на світовому ринку; 5) глобальний підхід до управління – оптимізація діяльності корпорації у цілому, а не окремих її складових.

В цілому ТНК забезпечують близько 50 % світового промислового виробництва. На ТНК доводиться більше 70 % світової торгівлі, причому 40 % цієї торгівлі відбувається усередині ТНК, тобто вони відбуваються не за ринковими цінами, а за так званими трансфертними цінами, які формуються не під тиском ринку, а під довгостроковою політикою материнської корпорації.

ТНК мають дуже вагомую роль в світових науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробках (НДДКР). На частку ТНК доводиться більше 80 % зареєстрованих патентів, при цьому на частку ТНК доводиться і близько 80 % фінансування НДДКР. ТНК – це не тільки виробничі компанії, такі, як, наприклад, Siemens, але і транснаціональні банки, телекомунікаційні компанії, компанії страховок, аудиторські компанії, інвестиційні і пенсійні фундації.

Міжнародна міграція робочої сили

Міжнародна міграція робочої сили – це переміщення працездатного населення з однієї країни в іншу у межах міжнародного ринку праці терміном більше року, обумовлене характером розвитку продуктивних сил та виробничих відносин, дією економічних законів. Міжнародна міграція робочої сили є складовою міжнародної міграції населення взагалі.

Головні причини міграції населення – економічні та соціальні, пов'язані з пошуком роботи та вищих доходів. Помітну роль відіграють також політичні та воєнні причини.

Інтенсивність, напрями та форми міжнародної міграції робочої сили обумовлені такими основними взаємопов'язаними факторами: нерівномірність економічного розвитку країн; прискорення інтернаціоналізації виробництва; нерівномірність процесів накопичення капіталу в різних країнах; зміни у розміщенні виробництва; кон'юнктура ринків праці та структура зайнятості; національні розбіжності у заробітній платі; етнічно-культурна близькість країни.

Міжнародна міграція робочої сили складається з процесів еміграції та імміграції. **Еміграція** – це виїзд працездатного населення з країни за її межі. **Імміграція** – це в'їзд працездатного населення до країни із-за її меж. Особливе місце в міграційних процесах займає **рееміграція** – це повернення емігрантів на батьківщину. Різниця між потоками імміграції та еміграції називається **міграційним сальдо** і показує обсяг чистої міграції. Сума цих потоків показує обсяг **валової міграції**.

У залежності від терміну переміщення міграція розподіляється на такі види: постійна; тимчасова; сезонна; маятникова.

Міжнародні мігранти підрозділяються на п'ять основних категорій: іммігранти, легально допущені в країну; робітники-мігранти за контрактом; нелегальні іммігранти; особи, що просять політичного або економічного притулку; біженці.

Розрізняють вимушену та добровільну міграції. Прикладом **вимушеної** міграції може служити вивіз із Африки до Америки у XVI–XIX століття десятків мільйонів рабів, або депортація до Німеччини 9–10 мільйонів людей з окупованих нею країн у роки другої світової війни. **Добровільна** міграція має два види. По-перше, це переселенська міграція, яка спрямована в країни зі значними неосвоєними територіями. По-друге, міграція, пов'язана з договірною контрактацією робочої сили.

Міжнародна міграція робочої сили має неоднакові наслідки для різних груп населення в країнах еміграції та імміграції, світу в цілому. Як правило, виділяють три головні групи наслідків міжнародної міграції робочої сили: 1) стандартні ефекти на ринку праці; 2) наслідки міжнародної міграції робочої сили, які пов'язані з державними фінансами; 3) позаринкові наслідки.

Негативні наслідки імміграції пов'язані з можливою перенаселеністю країни і зростанням соціальної напруженості, що частіше за все, викликане безробіттям і конкуренцією національних та іноземних робітників на ринку праці.

В цілому міграція робочої сили позитивно впливає на розвиток світової економіки за рахунок більш ефективного використання робочої сили.

Міжнародна передача технологій

В сучасних умовах глобальний розвиток і рух технологій через світовий ринок технологій є одним з найважливіших чинників трансформації світової економіки.

Світовий ринок технологій – це сукупність міжнародних ринкових відносин його суб'єктів з приводу використання прав власності на технології.

Міжнародний рух технологій може здійснюватися у двох видах: 1) комерційному; 2) некомерційному.

Основними **формами комерційного трансферту технологій** є:

1) **продаж патентів**. Патент – це свідоцтво про право власності автора винаходу, яке підтверджує його новизну і виключне право автора на використання. Патент видається державними органами на термін до 15–20 років і діє на території тільки даної країни.

2) **продаж ліцензій**. Ліцензія – це дозвіл власника патентів, непатентних знань, досвіду і технологій на їх використання покупцем у визначених межах. Ліцензійні угоди – це міжнародні комерційні угоди щодо надання власником патентів права покупцеві на використання непатентних знань і досвіду, технологій у визначених межах. Ліцензії можуть надаватися в уречевленому або в неуречевленому вигляді. Ліцензійні угоди є найпоширенішою формою комерційного трансферту технологій на світовому ринку технологій.

3) **продаж «ноу-хау»** – це передача прикладних знань, досвіду та секретів технологій, що не патентуються, але мають практичну цінність;

4) **лізинг** – це довгострокова оренда обладнання і устаткування;

5) договори з приводу **копірайту** – це продаж виключного права автора на інтелектуальну власність, зокрема друковану продукцію;

6) **франчайзинг** – це використання для збуту товарів торговельної марки (індивідуального символу) їх виробника зі збереженням права власності виробника на технологію їх вироблення;

7) надання **наукоємних послуг** у сферах виробництва, обігу та управління, включаючи інжиніринг, консалтинг, інформаційні послуги, менеджмент, підготовку персоналу тощо.

До **некомерційних форм трансферту технологій** належить міжнародна технологічна допомога, яка надається у таких формах:

1) технологічних грантів (безоплатного надання технологій і устаткування, у вигляді консалтингу та підготовки кадрів тощо);

2) спільного фінансування проектів (певна частина витрат покривається за рахунок країни-реципієнта).

Сучасні особливості міжнародної передачі технологій:

1) На частку промислово розвинутих країн припадає 99 % світового експорту і 85 % світового імпорту ліцензій.

2) Домінуючі позиції в експорті ліцензій займають США. Друге місце після США за експортом ліцензій належить Швейцарії, третє місце посідає

Англія, четверте – Італія. Найбільші імпортери ліцензій – Японія й Італія, а також Німеччина та Швейцарія.

3) Міжнародна ліцензійна торгівля охоплює в основному продукцію прогресивних галузей промисловості: хімічної, електротехнічної, включаючи електроніку, машинобудування.

4) Надвисокий рівень монополізації світового ринку технологій.

Контрольні запитання і завдання

1. Дайте визначення теорій абсолютних та відносних переваг. У чому полягає різниця між ними?

2. У чому відмінність між політикою лібералізації зовнішньої торгівлі й протекціонізму?

3. Як впливає імпорнтний тариф на економіку малої та великої країни?

4. Які ви знаєте фінансові нетарифні методи регулювання міжнародної торгівлі?

5. Дайте визначення прямих і портфельних інвестицій.

6. Які економічні ефекти виникають у результаті прямих інвестицій?

7. Дайте визначення понять міграції робочої сили, еміграції, імміграції, рееміграції, міграційного сальдо.

8. У чому полягають економічні наслідки міграції для міжнародної економіки в цілому?

9. У чому полягає сутність міжнародного науково-технічного обміну?

10. Назвіть правові форми захисту технологій.

11. Країна А може виробляти 1 т пшениці або 4 т нафти, використовуючи одну одиницю ресурсів. Країна Б може виробляти 2 т пшениці або 5 т нафти, використовуючи також одну одиницю ресурсів:

а) Країна А буде експортувати пшеницю та імпортувати нафту;

б) Країна Б буде експортувати пшеницю та імпортувати нафту;

в) Країна А буде імпортувати пшеницю та експортувати нафту;

г) Країна Б буде імпортувати пшеницю та імпортувати нафту.

12. До прихованих методів торгової політики належать:

а) субсидії, кредитування, демпінг;

б) державні закупівлі, вимоги про вміст місцевих компонентів, технічні бар'єри, податки і збори;

в) торгові угоди, правові режими, технічні бар'єри, субсидії;

г) усі відповіді правильні.

13. Фіскальна функція мита припускає:

- а) захист місцевих виробників від іноземної конкуренції;
 - б) поповнення дохідної частини бюджету;
 - в) запобігання небажаного експорту товарів, ціни на які нижчі за світові;
 - г) всі відповіді правильні.
14. Балансувальна функція мита припускає:
- а) захист місцевих виробників від іноземної конкуренції;
 - б) поповнення дохідної частини бюджету;
 - в) запобігання небажаного експорту товарів, ціни на які нижчі за світові;
 - г) всі відповіді правильні.
15. Введення тарифу на імпорт пшениці в малій країні приведе:
- а) до зростання світових цін на пшеницю;
 - б) падіння світових цін на пшеницю;
 - в) не вплине на рівень світової ціни на пшеницю;
 - г) неможливо визначити.
16. До тарифних методів регулювання міжнародної торгівлі належать:
- а) експортне, імпортне, транзитне мито;
 - б) експортні, імпортні квоти;
 - в) експортні імпортні ліцензії;
 - г) добровільні обмеження експорту.
17. Транснаціональні корпорації (ТНК):
- а) здійснюють тільки позитивний вплив на функціонування світового господарства;
 - б) здійснюють тільки негативний вплив на функціонування світового господарства;
 - в) в сучасних умовах суттєво не впливають на функціонування світового господарства;
 - г) здійснюють як позитивний, так і негативний вплив на функціонування світового господарства.
18. Прямі зарубіжні інвестиції – це:
- а) придбання тривалого інтересу резидентом однієї країни у підприємстві-резиденті іншої країни;
 - б) придбання боргових зобов'язань іншої країни;
 - в) один із засобів отримання спекулятивного доходу;
 - г) форма короткострокового капіталу.
19. Загальний економічний ефект прямих зарубіжних інвестицій проявляється в:
- а) збільшенні сукупного світового виробництва за рахунок більш ефективного перерозподілу та використання ресурсів;

- б) обмеженні конкуренції;
- в) посиленні залежності від впроваджуваної нової технології;
- г) порушенні трудового законодавства.

20. Міграційне сальдо – це:

- а) різниця між імміграцією та еміграцією;
- б) сума еміграції та імміграції;
- в) кількість громадян, що залишили країну;
- г) кількість людей, що легально в'їхали до країни.

21. Міжнародний рух технології може вважатися:

- а) міжнародною торгівлею специфічним товаром;
- б) міжнародним рухом фактора виробництва;
- в) одночасно і тим, і іншим;
- г) немає правильної відповіді.

22. Надання технічних знань, що необхідні для монтажу й експлуатації устаткування, підготовка техніко-економічних обґрунтувань проектів називається:

- а) «ноу-хау»;
- б) інжиніринг;
- в) франчайзинг;
- г) ліцензування.

Розділ III. ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОЇ МАКРОЕКОНОМІКИ

Міжнародна валютно-фінансова система

Міжнародна валютно-фінансова система – закріплена в міжнародних угодах форма організації валютно-фінансових відносин, що функціонують самостійно або обслуговують міжнародний рух товарів і факторів виробництва. Валютно-фінансова система опосередковує зв'язки між окремими суб'єктами в світовій економіці і сприяє розвитку міжнародної торгівлі та руху факторів виробництва.

Валютно-фінансова система складається з двох груп елементів – валютних і фінансових. До перших відносяться національні валюти, умови їх взаємної конвертованості і звернення, валютний паритет, валютний курс і механізми його регулювання; до других – міжнародні фінансові ринки і механізми торгівлі конкретними фінансовими інструментами. Самостійним елементом валютно-фінансової системи є міжнародні розрахунки.

Під валютою розуміється будь-який товар, здатний виконувати функцію засобу обміну на міжнародній арені. Розрізняють національну валюту, іноземну валюту, резервну валюту, вільно конвертовану валюту, тверду валюту. Однією з найважливіших характеристик валюти є її конвертованість, під якою розуміється здатність вільного обміну національної валюти на іноземну і використання іноземної валюти в угодах з реальними і фінансовими активами. Розрізняють конвертованість за поточними операціями, конвертованість за капітальними операціями, повну конвертованість, внутрішню конвертованість, зовнішню конвертованість.

Валютні системи еволюціонували тривалий час. Їх класифікація заснована на тому, який саме актив визнається резервним. За цим критерієм виділяються системи золотого, золотодев'язного і дев'язного стандарту.

Золотий стандарт (з 1880 до 1914 р. і з 1925 до 1931 р.) – міжнародна валютна система, заснована на офіційному закріпленні золотого вмісту в одиниці національної валюти із зобов'язанням центральних банків купувати і продавати національну валюту в обмін на золото. Валютні курси були фіксованими, що називалося монетним паритетом. Курси могли коливатися навколо монетного паритету в рамках золотих точок, якщо валютний курс виходив за рамки золотих точок, то

відбувався перелив золота з країни в країну, що повертало курс на місце. Країни не могли контролювати грошову масу, що викликало процеси макроекономічної нестабільності. Дефіцит платіжного балансу покривався золотом і переливом короткострокового капіталу.

Золотодевізний стандарт (1944–1971 рр.) – міжнародна валютна система, заснована на офіційно встановлених фіксованих паритетах валют до долара США, який був конвертований в золото за фіксованим курсом.

Основні елементи золотодевізного стандарту:

- введення уніфікованої системи валютних курсів у відповідності з офіційно зафіксованим курсом валюти до золота чи іншої валюти;
- встановлення паритету валют до золота або безпосередньо, або через золотий вміст долара США, зафіксований на 1.07.1944 р. в розмірі 0,88571 г золота за 1 дол., або 35 дол. за унцію;
- забезпечення конвертованості двох резервних валют – долара США і фунта стерлінгів на золото за офіційним курсом;
- підтримка курсу всіх валют в межах 1 % відхилення від паритету;
- отримання згоди МВФ на будь-яку зміну курсу, що перевищує 10 % відхилення від паритету.

Сучасна валютна система (з 1978 р.) – це девізна система з комбінацією фіксованих і плаваючих курсів, що регулюється на двосторонній і багатосторонній основі.

Основні риси сучасної валютної системи:

- країни можуть використовувати будь-яку систему валютного курсу на свій вибір – фіксованого або плаваючого;
- МВФ повинен здійснювати жорсткий нагляд за розвитком валютних курсів і угодами про їх встановлення;
- відмінена офіційна ціна золота, і воно перестало грати роль офіційного засобу платежу між МВФ і його членами;
- створені спеціальні права запозичення (СПЗ) як додатковий резервний актив в міжнародній валютній системі.

Валютний курс. Рівноважний валютний курс

Валютний курс – ціна одиниці національної валюти, виражена в одиницях іноземної валюти. Валютний курс встановлюється законодавчо або визначається в процесі взаємного котирування валют. Розрізняють два основні методи валютного котирування – прямий і непрямий.

Пряме котирування – вираз валютного курсу одиниці національної

валюти через певну кількість одиниць іноземної валюти. Непряме котирування – вираз валютного курсу одиниці іноземної валюти через певну кількість одиниць національної валюти. Для оцінки економічного розвитку і прогнозування використовуються розрахункові різновиди валютного курсу.

Валютний курс визначається взаємодією попиту і пропозиції валюти. Попит на іноземну валюту і одночасна пропозиція національної валюти виникає внаслідок необхідності оплати імпорту товарів, покупки іноземних цінних паперів, придбання власності за кордоном і так далі. Попит на національну валюту і одночасна пропозиція іноземної валюти виникає в результаті експорту товарів, продажу національних активів, власності і так далі. Таким чином, експортом і експортподібними операціями країна «заробляє» іноземну валюту, необхідну для оплати імпорту і здійснення інших платежів.

При зростанні курсу іноземної валюти попит на неї скорочується, а пропозиція збільшується, при падінні курсу попит збільшується, пропозиція скорочується.

Рівноважний валютний курс – курс валюти, що забезпечує досягнення рівноваги платіжного балансу за умови відсутності обмежень на міжнародну торгівлю, спеціальних мотивів для притоку або відпливу капіталу і надмірного безробіття.

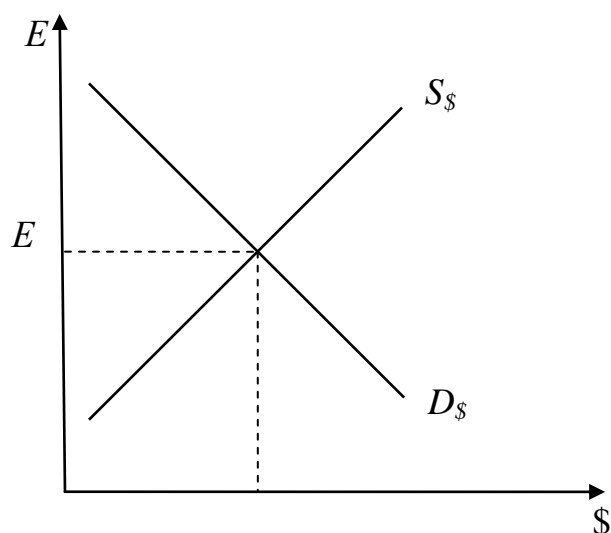

Рисунок 5 – Рівноважний валютний курс

Рівноважний валютний курс національної валюти (E_0) виникає на перетині кривих попиту на іноземну валюту ($D_\$$) і її пропозиції ($S_\$$) (рис. 5).

Зміна валютного курсу при режимі плаваючого і фіксованого валютного курсу відбувається по-різному.

У основі попиту і пропозиції валюти лежить ціна самої валюти.

На попит на валюту, а значить, на валютний курс, впливають наступні чинники:

1. Зміни в смаках споживачів. Якщо споживачі стали віддавати перевагу товарам іншої країни, то попит на іноземну валюту і, відповідно, її валютний курс зросте.

2. Відносна зміна цін. Якщо рівень внутрішніх цін підвищиться, а в іншій країні залишиться незмінним, то споживачі почнуть віддавати перевагу товарам іншої країни, що підвищить попит на іноземну валюту і курс її підвищиться.

3. Відносні зміни в доходах. Якщо зростання національного доходу однієї країни обганяє зростання цього показника в інших країнах, то споживачі купують більше товарів, у тому числі і імпортних, підвищуючи попит на іноземну валюту і її курс.

4. Відносні реальні процентні ставки. Якщо реальні процентні ставки в країні підвищуються, то зростає попит на національну валюту і курс її валюти також підвищується.

Валютний курс залежить від стану платіжного балансу. Якщо баланс офіційних розрахунків зводиться з дефіцитом, то валютний курс знижується. І навпаки, якщо виникає позитивне сальдо балансу офіційних розрахунків, то валютний курс підвищується.

Зміна курсів валют безпосередньо і неоднаково впливає на вартість товарів в міжнародній торгівлі і вартість інвестицій, які виражені в цих валютах. Падіння курсу національної валюти призводить до зниження цін національних товарів на світовому ринку, виражених в іноземній валюті, що сприяє зростанню експорту. Ціни ж на іноземні товари, виражені в національній валюті, стають вищими, внаслідок чого імпорт скорочується. В результаті падіння курсу національні активи і цінні папери дешевшають і стають привабливішими для іноземних інвесторів, що приводить до збільшення припливу капіталу з-за кордону. Підвищення курсу національної валюти приводить до зворотних ефектів.

Фіксований валютний курс

За ступенем гнучкості розрізняють два крайні різновиди – фіксований і плаваючий валютні курси, між якими знаходиться ряд їх похідних форм.

Фіксований валютний курс – офіційно встановлене співвідношення між валютами, яке держава зобов'язується підтримувати.

До основних способів фіксації валютного курсу відносять наступні:

- фіксація курсу до однієї валюти – прив'язка курсу національної валюти до курсу найбільш значущих валют міжнародних розрахунків;
- використання валюти різних країн як законний платіжний засіб;
- валютне правління – фіксація курсу національної валюти до іноземної, причому випуск національної валюти повністю забезпечений запасами іноземної (резервної) валюти.

У разі фіксованого режиму валютного курсу його адаптація відбувається таким чином (рис. 6).

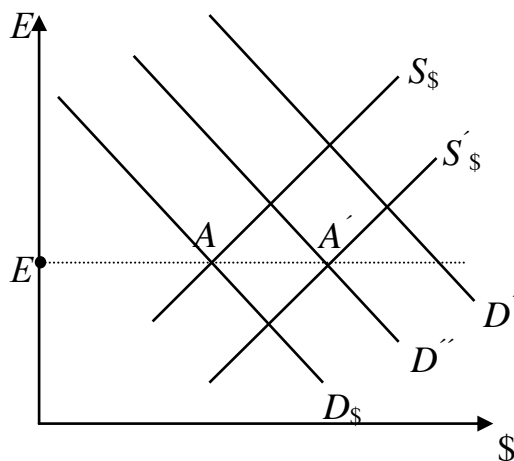

Рисунок 6 – Адаптація при фіксованому валютному курсі

Наприклад, при зростанні попиту на іноземну валюту (крива попиту зрушується на рівень $D'_\$_$) центральний банк продає іноземну валюту зі своїх резервів для утримання курсу на колишньому рівні (крива пропозиції зміщується убік $S'_\$_$). Одночасно відбувається скорочення об'єму національної валюти, що знаходиться в обігу. Зменшення грошової маси означає скорочення витрат, у тому числі і на імпорт. Це зменшує попит на валюту. В результаті крива попиту $D'_\$_$ поступово зміщується назад до рівня $D''_\$_$. Процес адаптації відбувається до тих пір, поки курс не відновиться на колишньому рівні E .

При системі фіксованих валютних курсів зниження валютного курсу називаються девальвація, а підвищення – ревальвація.

Фіксовані курси мають свої переваги і недоліки. Так, до переваг фіксованих курсів належать:

- передбачуваність і визначеність;

– використовується в боротьбі з інфляцією, є орієнтиром при розробці інших макроекономічних показників в програмах стабілізації.

Недоліками фіксованих курсів є:

- неможливість проведення незалежної грошово-кредитної політики;
- висока вірогідність помилкового встановлення рівня валютного курсу, що може привести до великих втрат валютних резервів;
- не є індикатором економічної ситуації в країні.

Плаваючий валютний курс

Плаваючий або гнучкий валютний курс – курс, що вільно змінюється під впливом попиту і пропозиції, на який держава може за певних умов впливати шляхом валютних інтервенцій.

Різновидами плаваючого валютного курсу є наступні:

- коригований – курс, що автоматично змінюється під впливом певного набору економічних показників;
- керовано плаваючий – курс, що встановлюється центральним банком із частою його зміною;
- незалежно плаваючий – курс, що встановлюється на основі співвідношення попиту і пропозиції на валюту.

Якщо країна дотримується режиму плаваючого валютного курсу, то його зміна відбувається як результат простої взаємодії ринкових сил попиту і пропозиції.

В результаті національна валюта може або знецінитися, що означає одночасне подорожчання іноземної валюти, або подорожчати, що означає одночасне знецінення іноземної валюти (рис. 7).

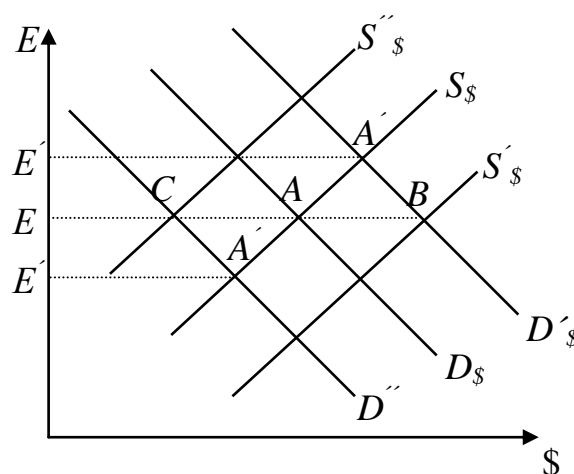

Рисунок 7 – Адаптація плаваючого валютного курсу

Якщо при постійній пропозиції валюти попит на неї зріс, то крива попиту зрушиться на рівень D'_s . Виниклий дефіцит попиту на іноземну валюту у розмірі AB зрушує баланс попиту і пропозиції в точку A' , що означає зростання її курсу до E' . Аналогічним чином, падіння попиту на іноземну валюту приводить до переміщення кривої попиту на рівень D''_s . Виникає надлишок пропозиції іноземної валюти в розмірі AC , баланс встановлюється на нижчому рівні A'' , що означає падіння валютного курсу до E'' . Аналогічні ефекти виникають при постійному попиті на валюту, але при зміні пропозиції.

При системі плаваючих валютних курсів зниження валютного курсу називається знеціненням валюти, підвищення – подорожчанням валюти.

Плаваючі курси мають свої переваги і недоліки.

До переваг плаваючих курсів відносяться наступні:

- виступає автоматичним стабілізатором платіжного балансу;
- не вимагає великих резервів;
- є індикатором економічної ситуації.

Основним недоліком плаваючих курсів є ризик і невизначеність.

Проміжні види валютних курсів

Часто на практиці важко визначити який курс установлений – плаваючий або фіксований. Певною мірою це пов'язано з існуванням таких їх різновидів, як «м'яка фіксація» і «жорстке плавання». «М'яка фіксація» – різновид фіксованого курсу, що допускає великі коливання валютного курсу, частий його перегляд. «Жорстке плавання» є різновидом плаваючого курсу, що допускає невеликі його коливання. Виникнення даних різновидів валютного курсу пов'язане з необхідністю існування таких валютних курсів, які не мали б недоліків і плаваючих, і фіксованих курсів. Проте, разом з тим, цим проміжним курсам притаманні і певні недоліки. Перш за все, до них відносяться:

- відсутність переваг, які притаманні крайнім варіантам (немає ні стабільності валютного курсу, ні свободи в управлінні грошовою масою);
- важко реалізуються в нестабільних економіках із-за коливань попиту на гроші і змінних очікувань;
- характеризуються меншою прозорістю, меншою довірою, що ставить під загрозу ефективність інших заходів макроекономічної політики.

Багато країн, що розвиваються, і країни з перехідною економікою,

що використали проміжні режими валютного курсу, в 90-і рр. переживали гострі валютні кризи. За останнє десятиліття доля країн-членів МВФ, які використовували проміжні режими валютного курсу, скоротилася з 69 % до 39 %. Доля країн із жорсткою фіксацією зросла з 16 % до 26 %, з плаваючим курсом зросла більш, ніж удвічі з 15 % до 35 %. У розвинених країнах перевага віддається крайнім варіантам: жорстко фіксованому і вільно плаваючому, в тих, що розвиваються – проміжним: «м'яка фіксація» і «жорстке плавання».

Еластичність попиту і пропозиції іноземної валюти

Еластичність попиту і пропозиції валюти – співвідношення зміни в обсягах попиту і пропозиції валюти з процентною зміною валютного курсу.

Для вимірювання еластичності використовують аркову еластичність – зміна показників в проміжку між двома усередненими показниками обсягів валюти і її курсу:

$$r = \frac{\Delta Q / [(Q_1 + Q_2) / 2]}{\Delta P / [(P_1 + P_2) / 2]}$$

Існують наступні види еластичності.

З боку попиту:

- еластичність попиту з боку зарубіжних країн на національний експорт;
- еластичність національного попиту на імпорт з-за кордону.

З боку пропозиції:

- еластичність іноземної пропозиції імпорту з боку зарубіжних країн;
- еластичність пропозиції національного експорту зарубіжним країнам.

Проте попит країни на валюту зарубіжної держави є по суті її пропозицією з боку цієї держави. Також попит зарубіжної держави на валюту даної країни еквівалентний пропозиції національної валюти цієї країни. Тому, якщо відомий попит на валюту в даній країні і в зарубіжній країні, то відома і її пропозиція. Таким чином, для визначення параметрів попиту і пропозиції валюти досить знати лише попит на неї в кожній з країн, який, у свою чергу, визначається попитом на імпорт товарів і іноземні активи.

Попит на валюту еластичний, якщо $r > 1$, тобто процентна зміна в обсязі попиту на валюту більше процентної зміни її курсу. Попит на валюту нееластичний, якщо $r < 1$, тобто процентна зміна в обсязі попиту на валюту менше процентної зміни її курсу. Якщо $r = 1$, то процентна зміна

попиту дорівнює процентній зміні курсу валюти. Еластичність попиту інших країн на національний експорт і еластичність національного попиту на імпорт є важливими параметрами, що дозволяють визначити, чи дозволить зниження вартості національної валюти поліпшити торгівельний баланс.

Умова Маршалла – Лернера

Проблему впливу еластичності попиту інших країн на національний експорт і еластичності національного попиту на імпорт на зміну торгівельного балансу досліджували Альфред Маршалл, Абба Лернер і Дж. Робінсон. Їх модель побудована на припущеннях:

- міжнародний рух капіталу відсутній, і торгівельний баланс є простою різницею експорту і імпорту товарів. Поточний попит і пропозиція іноземної валюти визначається тільки попитом на імпорт і доходами від експорту;

- попит резидентів на іноземні товари і пропозиція товарів на експорт залежить тільки від рівня цін на них, виражених в національній валюті. Пропозиція нерезидентів товарів на експорт і їх попит на імпорт залежать тільки від їх цін в іноземній валюті;

- пропозиція іноземної валюти досконало еластична;

- початковий торгівельний баланс дорівнює нулю (вартість товарного імпорту, еквівалентна попиту на іноземну валюту, дорівнює вартості товарного експорту, еквівалентного її пропозиції);

Умова Маршалла – Лернера – зниження вартості національної валюти (девальвація) приводить до поліпшення торгівельного балансу, якщо сума абсолютних значень еластичності національного попиту на імпорт і національний експорт більше одиниці:

$$r_x + r_{im} > 1 ,$$

де r_x – еластичність попиту на експорт;

r_{im} – еластичність попиту на імпорт.

Умова Маршалла – Лернера є умовою стабільності валютного ринку. Визначення факту стабільності або нестабільності валютного ринку залежить від розрахунків еластичності попиту і пропозиції на валюту. Якщо ринок стабільний, то доцільно використовувати зниження курсу національної валюти при дотриманні умови Маршалла – Лернера для урівноваження торгівельного балансу, якщо нестабільний – то необхідне підвищення валютного курсу.

Джей-крива

Умова Маршалла – Лернера виконується в довгостроковому періоді, оскільки довгострокова еластичність експорту і імпорту вища, ніж короткострокова. У короткостроковому ж періоді зниження вартості національної валюти може привести до погіршення торгового балансу, оскільки відсутня негайна реакція кількісного попиту і пропозиції валюти на зміну валютного курсу. Це пов'язано з наступними обставинами. Необхідний час для визнання ринком зміни курсу, ухвалення рішень про зміну обсягів експорту і імпорту, укладання контрактів і здійснення поставок товарів по нових цінах, зміни параметрів виробництва, пристосувавши його до нових цін.

Джей-крива – тимчасове погіршення торгового балансу в результаті зниження реального курсу національної валюти, що веде до його подальшого покращення.

Ефект джей-кривої виникає внаслідок того, що ціни експорту і імпорту міняються швидше, ніж їх обсяги. Експорт і імпорт продовжують здійснюватися на базі контрактів, укладених раніше. Тому витрати на імпорт, що раптово подорожчав в національній валюті, обсяги якого поки не скоротилися, негайно не перебиваються доходами, що збільшуються, від кількісного зростання національного експорту, що подешевшав в іноземній валюті. Для адаптації до нового рівня цін в середньому потрібно 3–12 місяців. Після року еластичність експорту і імпорту зростає, і девальвація покращує торговий баланс.

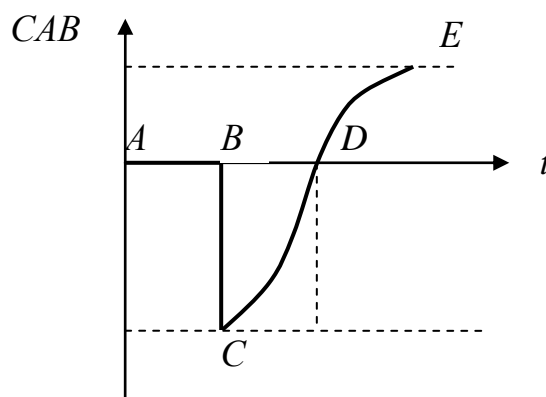

Рисунок 8 – Вплив девальвації на торговий баланс (джей-крива)

На рис. 8 показаний вплив девальвації на торговий баланс – джей-крива, яка носить назву із-за своєї форми. На відрізку AB валютний курс стабільний. Проводять девальвацію. Це призводить до погіршення торгового

балансу *BC*. У міру пристосування економіки до нових цін торговий баланс, як і баланс поточних операцій (*CAB*), поступово вирівнюється до рівня, що передував девальвації *CD*, і в довгостроковій перспективі *DE* поліпшується.

Платіжний і торговий баланс

Платіжний баланс – статистичний звіт, в якому в систематичному вигляді наводяться сумарні дані про зовнішньоекономічні операції даної країни з іншими країнами світу за певний період часу.

Платіжний баланс має три складові частини: рахунок поточних операцій, рахунок руху капіталів і офіційні резерви. У рахунку поточних операцій обліковуються операції, пов'язані з експортом-імпортом товарів, послуг, чисті доходи від інвестицій, чисті грошові перекази. Всі операції в сумі представляють собою баланс по поточних операціях. Складовою частиною балансу по поточних операціях є торговий баланс, що показує різницю між товарним експортом країни та її товарним імпортом. Якщо експорт перевищує імпорт, то утворюється позитивне сальдо торгового балансу; якщо імпорт перевищує експорт, то виникає негативне сальдо торгового балансу.

Рахунок руху капіталів відображає потоки капіталу, пов'язані з купівлею-продажем матеріальних і фінансових активів, які мали місце в певному році. Приплив капіталу в країну і відтік капіталу з країни в сумі становлять баланс руху капіталів.

Баланс поточних операцій і баланс руху капіталів взаємозалежні. Вони є відображенням один одного. Дефіцит платіжного балансу по поточних операціях фінансується в основному чистим припливом капіталу за рахунок руху капіталів. І навпаки, профіцит поточного платіжного балансу країни супроводжується чистим відтоком капіталу.

У кожній країні існують офіційні резерви, тобто запаси іноземної валюти, які використовуються для врегулювання незбалансованості платіжного балансу поточних операцій і руху капіталів.

Слід зазначити, що всі три складові частини платіжного балансу: рахунок поточних операцій, рух капіталів та офіційні резерви, – у сумі повинні складати нуль. В іншому випадку мають місце дефіцити або профіцити платіжного балансу. Якщо баланс рахунків поточних операцій і руху капіталів має від'ємне значення, то сальдо платіжного балансу є негативним, і навпаки.

Контрольні запитання і завдання

1. Які причини еволюції міжнародної валютно-фінансової системи?
2. У чому відмінність системи золотого, золотодев'язного стандарту і сучасної валютно-фінансової системи?
3. Що таке валютний курс? Які види валютних котирувань ви знаєте?
4. Що розуміється під рівноважним валютним курсом?
5. Охарактеризуйте фактори, що впливають на валютний курс.
6. Виявіть недоліки і переваги систем фіксованого та плаваючого валютного курсу.
7. Розкрийте наслідки зміни валютного курсу.
8. Розкрийте умову Маршалла – Лернера. У чому її значення?
9. В чому полягає ефект Джей-кривої?
10. У чому значення платіжного балансу? Як платіжний баланс співвідноситься з торговим?

11. Класифікація валютних систем базується на:
 - а) тому, який саме актив вважається резервним;
 - б) золотому змісті;
 - г) виникненні паралельного обігу валют на ринку країни;
 - д) змісті срібла.
12. Золотий паритет існував за наступною системою валютних відносин:
 - а) ямайською валютною системою;
 - б) паризькою валютною системою;
 - в) європейською валютною системою;
 - г) всі відповіді вірні.
13. Ямайська валютна конференція:
 - а) вирішила проблеми обміну валют на золото;
 - б) ухвалила рішення щодо випуску євро;
 - в) затвердила долар як єдину резервну валюту;
 - г) вирішила проблеми вільного вибору режиму валютного курсу.
14. Девальвація валюти – це:
 - а) політика, спрямована на підвищення курсу національної валюти при режимі фіксованого валютного курсу;
 - б) політика, спрямована на зниження курсу національної валюти при режимі фіксованого валютного курсу;

в) політика, спрямована на зниження курсу національної валюти при режимі плаваючого валютного курсу;

г) політика, спрямована на підвищення курсу національної валюти при режимі плаваючого валютного курсу.

15. Ревальвація валюти – це:

а) політика, спрямована на підвищення курсу національної валюти при режимі фіксованого валютного курсу;

б) політика, спрямована на зниження курсу національної валюти при режимі фіксованого валютного курсу;

в) політика, спрямована на зниження курсу національної валюти при режимі змінного валютного курсу;

г) політика, спрямована на підвищення курсу національної валюти при режимі змінного валютного курсу.

16. Джей-крива показує:

а) тимчасове поліпшення торгового балансу в результаті зниження реального курсу національної валюти, що веде до його наступного погіршення;

б) тимчасове погіршення торгового балансу в результаті зниження реального курсу національної валюти, що веде до його наступного поліпшення;

в) стабільний стан торгового балансу в результаті зниження реального курсу національної валюти;

г) всі відповіді неправильні.

17. Зниження курсу національної валюти призводить до:

а) зниження ціни експорту й імпорту;

б) збільшення ціни експорту й імпорту;

в) зниження ціни експорту й збільшення ціни імпорту;

г) зниження ціни експорту й зменшення ціни імпорту.

18. Якщо відбувається ревальвація національної валюти, то, за інших рівних умов:

а) постраждають галузі, орієнтовані на споживання імпортової сировини;

б) постраждають галузі, орієнтовані на експорт;

в) може вирости рівень безробіття в країнах – торгових партнерах даної країни;

г) це є ознакою неспроможності уряду даної країни.

19. За умовою Маршалла – Лернера, якщо національні споживачі будуть дуже чуйно реагувати на зміну цін на імпортовані товари, то політика девальвації приведе:

а) до поліпшення торгового балансу в довгостроковій перспективі;

- б) до погіршення торгового балансу в довгостроковій перспективі;
- в) не зробить ніякого впливу на торговий баланс;
- г) всі відповіді невірні.

20. Активне сальдо платіжного балансу збільшиться, якщо у країні:

- а) відбудеться виплата заборгованості за заробітною платою;
- б) зменшаться реальні процентні ставки;
- в) сповільниться темп економічного зростання;
- г) розкрадуть транш МВФ.

Розділ IV. ВАРІАНТИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ РЕФЕРАТІВ І ВКАЗІВКИ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Варіанти індивідуальних рефератів

Варіант 1. Світове господарство: сутність, еволюція, протиріччя

Сутність світового господарства. Виникнення і еволюція світового господарства. Основні риси сучасного етапу розвитку світового господарства. Основні протиріччя світового господарства та шляхи їх розв'язання.

Варіант 2. Еволюція і особливості міжнародного поділу праці

Еволюція міжнародного поділу праці. Економічний зміст міжнародного поділу праці та його види. Міжнародна спеціалізація і кооперування в умовах глобалізації. Міжнародний поділ праці, міжнародна спеціалізація і кооперування як фактор розвитку національної економіки. Україна в міжнародному поділі праці.

Варіант 3. Особливості сучасного світового ринку

Виникнення і еволюція світового ринку. Світовий ринок як система міжнародного обміну. Взаємозв'язок світового ринку і світового господарства. Сучасний світовий ринок і його структура, інфраструктура, типи, види, закони руху, особливості. Україна як суб'єкт світового ринку.

Варіант 4. Система міжнародних економічних відносин (МЕВ)

МЕВ як підсистема світового господарства. Структура МЕВ. Об'єкти і суб'єкти МЕВ. Спосіб руху системи МЕВ. Особливості сучасних МЕВ. Міжнародне економічне співробітництво як фактор розвитку економіки України.

Варіант 5. Проблеми узгодження національних та регіональних інтересів у діяльності міжнародних економічних організацій

Міжнародна координація МЕВ. Система міжнародних організацій. Сфери діяльності та функції ООН, СОТ, БАГІ, МЦВІС, МОІВ, МВФ, МБРР. Протиріччя у діяльності міжнародних економічних організацій та шляхи їх усунення. Участь України в діяльності міжнародних організацій.

Варіант 6. Еволюція теорій міжнародної торгівлі

Теорія меркантилістів. Теорія абсолютних переваг. Теорія порівняльних переваг. Теорія міжнародної торгівлі Хекшера – Оліна. Парадокс Леонтьєва. Значення класичних теорій у сучасній міжнародній торгівлі.

Варіант 7. Основні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України

Значення зовнішньої торгівлі для економічного розвитку країн. Зовнішня торгівля і реалізація економічних інтересів споживачів, виробників, держави в цілому. Динаміка і структура зовнішньої торгівлі України. Перспективи та тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України.

Варіант 8. Державне регулювання міжнародної торгівлі

Свобода торгівлі та протекціонізм. Тарифні та нетарифні методи регулювання міжнародної торгівлі та їх наслідки. Вибір методів регулювання зовнішньої торгівлі. Сучасні проблеми лібералізації зовнішньої торгівлі України.

Варіант 9. Проблеми залучення іноземних інвестицій в Україну

Причини і форми міжнародного руху капіталу. Прямі і портфельні іноземні інвестиції: їх причини та економічні ефекти. Значення іноземних інвестицій для економіки України. Аналіз динаміки руху іноземних інвестицій в Україну. Створення сприятливого інвестиційного клімату як передумова притоку іноземних інвестицій до національної економіки.

Варіант 10. Транснаціональні корпорації і їх домінуюча роль в світовій економіці

Експорт капіталу та розвиток транснаціональних корпорацій. Конкурентні переваги ТНК і їх домінуючі позиції в світовій економіці. Вплив ТНК на країни базування та приймаючі країни. Перспективи розвитку ТНК в Україні.

Варіант 11. Проблема міжнародної заборгованості та шляхи її вирішення

Світовий фінансовий ринок і його структура. Міжнародний кредит як особлива форма руху позичкового капіталу. Види і форми міжнародних кредитних відносин. Умови і принципи кредитування. Проблема кризи міжнародної кредитної заборгованості і шляхи її подолання.

Варіант 12. Міжнародна міграція робочої сили в Україні: наслідки, особливості, державне регулювання

Фактори і форми міжнародного переміщення трудових ресурсів. Вплив міграції робочої сили на ринок праці. Фінансові і неекономічні наслідки міграції робочої сили. Особливості, державне регулювання міграції робочої сили в Україні. Проблема «відпливу мізків» в Україні та шляхи її вирішення.

Варіант 13. Міжнародна передача технологій як глобальний процес

Міжнародний рух технологій і його значення для розвитку світової економіки. Життєвий цикл товару в міжнародній торгівлі. Механізм міжнародної передачі технологій. Роль ТНК в міжнародній передачі технологій. Державне регулювання передачі технологій. Україна і світовий ринок новітніх технологій.

Варіант 14. Валютний ринок і проблема його стабілізації

Валютний ринок: визначення, суб'єкти, функції, види. Попит і пропозиція валюти; чинники, що на них впливають. Рівноважний валютний курс. Зміни вартості іноземної валюти та їх наслідки. Еластичність попиту і пропозиції іноземної валюти та її значення для економічної політики. Умова Маршалла – Лернера. «Джей-крива». Проблема стабілізації валютного ринку в національній економіці.

Варіант 15. Валютний курс, його види і роль

Валютний курс і його роль. Розрахункові види валютного курсу. Види валютних курсів за ступенем гнучкості. Гібридні види валютного курсу. Динаміка валютного курсу національної валюти в Україні. Шляхи стабілізації курсу національної валюти.

Варіант 16. Проблема вибору валютної політики в економіці України

Сутність і варіанти валютної політики. Фіксовані, плаваючі, проміжні валютні курси, їх переваги та недоліки. Аналіз різних варіантів валютної політики в Україні та їх ефективність. Проблема вибору оптимального режиму валютного курсу в економіці України.

Варіант 17. Платіжний баланс і проблема його збалансованості

Структура платіжного балансу. Макроекономічна роль платіжного балансу. Економічна політика і платіжний баланс. Аналіз платіжного

балансу України та способи досягнення його рівноваги.

Варіант 18. Інтеграційні тенденції в світовій економіці

Інтернаціоналізація виробничих зв'язків як передумова економічної інтеграції. Інтеграція національних економік: передумови, цілі, етапи. Тенденції інтеграції і дезінтеграції. Участь України в процесах інтернаціоналізації, інтеграції та їх вплив на економіку України.

Варіант 19. Особливості розвитку світової економіки в умовах глобалізації

Основні риси сучасної світової економіки. Глобалізація як загальносвітовий процес та її вплив на розвиток світового господарства. Особливості розвитку світової економіки під впливом глобалізації. Участь України в глобалізаційних процесах та їх вплив на економіку України.

Варіант 20. Проблема інтеграції України до світового господарства

Місце України в системі світового господарства. Взаємодія України з міжнародними економічними організаціями. Шляхи інтеграції України до світової економічної системи.

Вказівки до виконання реферата

Відповідно до навчального плану з міжнародної економіки, студент виконує один реферат, який є допуском до складання іспиту. Головна мета його – перевірка самостійної роботи студентів в процесі навчання, виявлення ступеня засвоєння ними теоретичних положень курсу.

Вимоги до оформлення реферата:

- **варіант реферата** визначається за останньою цифрою номера залікової книжки студента. *Наприклад, якщо це цифра «5», то можна обрати один з трьох варіантів реферата: 5, 15 або 25;*

- **титульний лист** (див. додаток А) обов'язково повинен містити назву кафедри, дисципліни, номер варіанту, тему реферата, П.І.Б. студента, номер групи та залікової книжки;

- **текст** реферата виконується рукописним або комп'ютерним способом;

- наприкінці реферата обов'язково повинен бути **перелік джерел інформації** (див. додаток Б).

Реферат повинен містити такі структурні елементи:

Титульний лист

Зміст (простий або складний план)

Вступ (обґрунтування актуальності теми, мета і завдання реферата)

Основна частина (розкриття питань теми)

Висновки (основні результати по всіх питаннях теми)

Перелік джерел інформації

Додатки:

Додаток А. Зразок титульного аркуша

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Харківський політехнічний інститут»

Кафедра загальної економічної теорії

Реферат

Дисципліна _____

Варіант _____

Тема _____

Перевірив

Виконав

П.І.Б. _____
вчений ступінь,
звання _____

П.І.Б. студента ____
навчальна група __

оцінка, підпис ____

номер залікової книжки _____

Харків 2017

ДОДАТОК Б. Приклади бібліографічного опису джерел інформації

В.1. Опис джерел інформації складається з елементів, що становлять відомості про нього.

В.1.1. Відомості про книги повинні включати: прізвище (у називному відмінку) і ініціали автора; заголовок книги; призначення книги; найменування установи, що опублікувала книгу; місце видання; видавництво; рік видання; загальний обсяг у сторінках.

Приклади:

1. Шибаева Н. В. Міжнародна економіка: навч. посіб. / Н. В. Шибаева, Я. А. Максименко. – Харків : НТУ «ХП», 2007. – 176 с.

2. Волоснікова Н. М. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / Н. М. Волоснікова, С. О. Климова. – Харків: НТУ «ХП», 2010. – 272 с.

В.1.2. Відомості про статтю повинні включати: прізвище й ініціали автора; заголовок статті; найменування газети, журналу, збірника; місце видання (для збірників); рік видання; число й місяць (для газет); відомості про серії (якщо вона є); номер, випуск, том (для журналів, збірників); сторінки, на яких поміщена стаття (крім газет обсягом до 6 сторінок).

Приклади:

1. Архиєреєв С. И. Конкурентная среда предприятий: международный аспект / С. И. Архиєреєв, Т. А. Дяченко // Наукові записки Харківського економіко-правового університету. – 2005. – № 2(3). – С. 117–122.

2. Дяченко Т. А. Методичний підхід до розробки конкурентних стратегій промислових підприємств з надання ремонтних послуг [Електронний ресурс] / Т. А. Дяченко // Ефективна економіка. – 2015. – № 9. – Режим доступу до журн. : www.economy.nayka.com.ua.

3. Максименко Я. А. Проблема «витікання мізків» в Україні / Я. А. Максименко // Тези доповідей ХХ-ї Міжнар. наук.-практ. конф. [«Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я»], (Харків, 15–17 травня 2012 р.) / НТУ «ХП». – Харків : НТУ «ХП», 2012. – Ч. 3. – С. 166.

4. Максименко Я. А. Україна в системі світового господарства / Я. А. Максименко, І. І. Хайло, Ю. А. Федько // Тези доповідей ХХІІ-ї Міжнар. наук.-практ. конф. [«Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я»], (Харків, 15–17 жовтня 2014 р.) / НТУ «ХП». – Харків : НТУ «ХП», 2014. – Ч. 3. – С. 177.

ДОДАТОК В. Питання до екзамену (заліку)

1. Визначення предмета міжнародної економіки. Місце міжнародної економіки в системі економічних наук.
2. Методи та функції міжнародної економіки.
3. Поняття світового господарства. Виникнення й етапи розвитку світового господарства.
4. Характеристика сучасного етапу розвитку світового господарства.
5. Основні тенденції розвитку світового господарства.
6. Україна в системі світового господарства.
7. Проблема інтеграції України до світового господарства.
8. Економічний зміст міжнародного розподілу праці і його види.
9. Взаємозв'язок міжнародного розподілу праці, міжнародної спеціалізації і кооперації.
10. Україна в міжнародному розподілу праці.
11. Виникнення й еволюція світового ринку.
12. Сучасний ринок: основні риси, структура, закони прямування.
13. Міжнародний рух товарів, рівновага на світовому ринку.
14. Кон'юнктура світового ринку: поняття, кон'юнктурутворюючі фактори, рівні.
15. Україна як суб'єкт світового ринку.
16. Поняття міжнародних економічних відносин. Ознаки і особливості міжнародних економічних відносин.
17. Суб'єкти й об'єкти міжнародних економічних відносин.
18. Засіб руху системи міжнародних економічних відносин. Умови розвитку сучасних міжнародних економічних відносин.
19. Основні тенденції розвитку міжнародних економічних відносин.
20. Інтернаціоналізація виробничих зв'язків.
21. Інтеграція національних економік: передумови, цілі. Етапи інтеграції.
22. Західноєвропейська інтеграція.
23. Глобалізація міжнародних економічних відносин.
24. Участь України в процесах інтернаціоналізації, інтеграції, глобалізації. Вплив даних процесів на економіку України.
25. Взаємозв'язок інтернаціоналізації, інтеграції, глобалізації.
26. Міжнародні економічні організації і їх роль у сучасній світовій економіці.
27. ГАТТ/ВТО: цілі, принципи, функції.

28. МВФ і його функції.
29. Група світового банку і рішення проблем структурних перетворень в економіці.
30. Значення організацій ООН у рішенні соціальних проблем.
31. Становлення державного регулювання зовнішньоекономічних зв'язків України.
32. Меркантилістська теорія міжнародної торгівлі.
33. Теорія абсолютних переваг.
34. Теорія порівняльних переваг.
35. Теорія співвідношення факторів виробництва.
36. Теорема Хекшера – Оліна.
37. Теорема вирівнювання цін на фактори виробництва Хекшера – Оліна – Самуельсона.
38. Парадокс Леонт'єва.
39. Державне регулювання міжнародної торгівлі: види, інструменти, оцінка.
40. Економічний зміст і класифікація митних тарифів і мит.
41. Економічні ефекти тарифів.
42. Особливості впливу тарифів на економіку малої і великої країни.
43. Оптимальний тариф і проблема його визначення.
44. Експортний тариф: причини використання й економічні ефекти.
45. Імпортні квоти: поняття, класифікація, економічні ефекти.
46. Порівняльний аналіз імпортного мита і квоти.
47. Ліцензування. Класифікація ліцензій і механізм їх розподілу.
48. «Добровільні» експортні обмеження і їх наслідки.
49. Приховані методи торгової політики: класифікація й економічні ефекти.
50. Внутрішні субсидії і їхні наслідки.
51. Експортні субсидії і їхні наслідки.
52. Експортні кредити.
53. Демпінг: форми, умови, наслідки. Антидемпінгова політика.
54. Аргументи за і проти протекціонізму.
55. Динаміка і структура зовнішньої торгівлі України.
56. Значення зовнішньої торгівлі для України.
57. Основні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України.
58. Міжнародні інвестиції.
59. Прямі зарубіжні інвестиції: причини, наслідки.

60. Міжнародні корпорації і їх значення в сучасній світовій економіці.

61. Портфельні інвестиції: причини, види.

62. Міжнародне кредитування.

63. Україна і міжнародний рух капіталу. Проблеми залучення іноземних інвестицій до України.

64. Міжнародний рух технологій.

65. Життєвий цикл товару в міжнародній торгівлі: його сутність і значення.

66. Механізми міжнародної передачі технологій.

67. Державне регулювання передачі технологій.

68. Участь України в міжнародній передачі технологій.

69. Причини, види міжнародної міграції робочої сили.

70. Економічні ефекти міграції.

71. Показники і напрямки міграції робочої сили.

72. Державне регулювання міграції.

73. Проблеми міграції робочої сили в Україні.

74. Проблема «утікання мозків» і шляхи її вирішення.

75. Поняття та елементи валютно-фінансової системи.

76. Валюта: поняття та класифікація.

77. Конвертованість валюти.

78. Передумови переходу до конвертованості національної валюти.

79. Паралельний обіг валют: сутність, причини, форми.

80. Методи зменшення паралельного обігу валют в Україні.

81. Система золотого стандарту.

82. Система золотодевізного стандарту.

83. Сучасна валютна система.

84. Європейська валютна система.

85. Проблема включення України до світової валютної системи.

86. Валютний курс і його різновиди.

87. Розрахункові види валютного курсу.

88. Види валютних курсів за ступенем гнучкості, їх переваги і недоліки.

89. Рівноважний валютний курс. Фактори, що впливають на валютний курс.

90. Адаптація валютного курсу в умовах фіксованого і плаваючого валютного курсу.

91. Еластичність попиту і пропозиції іноземної валюти: визначення, види, значення.

92. Умова Маршалла – Лернера і стабільність валютного ринку.

93. Джей-крива.

94. Фактори, що впливають на вибір системи валютного курсу.

Проблема курсоутворювання в Україні.

95. Платіжний баланс: принципи побудови, джерела інформації, значення.

96. Рахунки платіжного балансу. Фінансування платіжного балансу.

97. Платіжний баланс України.

98. Проблема міжнародної заборгованості та шляхи її вирішення.

Список літератури

1. Архиевеев С. И. Дуализм институциональной архитектоники и задачи рыночной трансформации / С. И. Архиевеев // Інституційна архітектоніка та механізм економічного розвитку: матеріали симпозиуму. – Харків : ІЕП МОН України, 2005. – С. 85 – 88.
2. Архиевеев С. И. Издержки эксплуатации экономической системы и институциональный транзакционный сектор экономики / С. И. Архиевеев. – Донецк : «Каштан», 2005. – С. 263 – 285.
3. Архиевеев С. Институциональные преобразования и транзакционные издержки / С. Архієвеев // Бизнес Информ. – 1998. – № 11. – С. 20 – 22.
4. Архиевеев С. И. Конкурентная среда предприятий: международный аспект / С. И. Архиевеев, Т. А. Дяченко // Наукові записки Харківського економіко-правового університету. – 2005. – № 2 (3). – С. 117 – 122.
5. Архиевеев С. И. Роль углубленного анализа комплементарности торговли для оценки эффективности международного бизнеса в условиях имплементации соглашения об ассоциации Украины и ЕС / С. И. Архиевеев // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». – Харків : НТУ «ХПІ», 2015. – № 60 (1169). – С. 168 – 171.
6. Архиевеев С. И. Эффективность международного бизнеса: макроэкономический аспект / С. И. Архиевеев // Труды 11-ї Міжнар. наук.-практ. конф. [«Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум–2015»], (Харків, 7-9 грудня 2015 р.) / НТУ «ХПІ». – Харків : НТУ «ХПІ», 2015. – С. 159 – 162.
7. Білорус О. Г. Глобальні стратегії Євросоюзу : монографія / О. Г. Білорус, Ю. М. Мацейко, І. І. Вітер; за наук. ред. О. Г. Білоруса. – Київ : КНЕУ, 2009. – 528 с.
8. Вишняков В. М. Стратегии развития международных экономических интеграционных процессов Украины: монография / В. М. Вишняков. – Сімферополь : Феникс, 2009. – 160 с.
9. Волоснікова Н. М. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / Н. М. Волоснікова, С. О. Климова. – Харків : НТУ «ХПІ», 2010. – 272 с.
10. Гаврилова И. В. Взаимоотношения Украины с международными финансовыми организациями / И. В. Гаврилова, Я. А. Максименко // Тези доповідей ХХІІ-ї Міжнар. наук.-практ. конф. [«Інформаційні технології:

наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я»], (Харків, 15–17 жовтня 2014 р.) / НТУ «ХПІ». – Харків : НТУ «ХПІ», 2014. – Ч. 3. – С. 176.

11.Голенищева О. В. Тенденции развития внешнеторговых отношений в Украине / О. В. Голенищева, Я. А. Максименко // Труды VI-ї Міжнар. наук.-практ. internet-конф. студентів та молодих вчених [«Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність»], (Харків, 20 грудня 2015 р.) / НТУ «ХПІ». – Харків : НТУ «ХПІ», 2015. – С. 105 – 106.

12.Горбач Л. М. Міжнародні економічні відносини: підручник / Л. Горбач, О. Плотніков. – Київ : Кондор, 2005. – 266 с.

13.Грущинська Н. М. Теоретичні основи європейської економічної інтеграції України: монографія / Н. М. Грущинська – Київ : Корбуш, 2008. – 231 с.

14.Губенко В. І. Зовнішньоекономічна політика України на шляху виходу із кризи та стійкого зростання / В. І. Губенко // Економіка та управління АПК. Зб. наук. праць БНАУ. – 2010. – Вип. 2 / 71. – С. 16 – 23.

15.Дяченко Т. А. Конкурентоспособность экономики Украины в контексте современных тенденций развития мирового хозяйства / Т. А. Дяченко, В. А. Гырова // Вестник Национального технического университета «ХПИ». Технический прогресс и эффективность производства. – Харьков : НТУ «ХПИ», 2009. – № 36-1. – С. 146 – 153.

16.Дяченко Т. А. Особенности разработки стратегий фирм в условиях глобализации / Т. А. Дяченко // Вестник Национального технического университета «ХПИ». Технический прогресс и эффективность производства. – Харьков : НТУ «ХПИ», 2006. – № 02 (1). – С. 71 – 74.

17.Зінченко Я. В. За межами вибору між ефективністю та справедливістю: міжнародний підхід / Я. В. Зінченко, С. І. Архієреєв. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – 172 с.

18.Зиядуллаев Н. СНГ в глобальной экономике: стратегия развития и национальная безопасность / Н. Зиядуллаев // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 4. – С.29 – 34.

19.Киреев А. П. Международная экономика : учеб. пособ. : в 2-х ч. / А. П. Киреев. – Москва : Междунар. отношения, 2001. – Ч. I: Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства. – 2001. – 416 с.

20.Киреев А.П. Международная экономика : учеб. пособ. : в 2-х ч. /

А.П. Киреев. – Москва : Междунар. отношения, 2001. – Ч.П : Международная макроэкономика : открытая экономика и макроэкономическое программирование. – 2001. – 488 с.

21.Климова С. О. Аналіз проблем адаптації України до торгового режиму країн ЄС / С. О. Климова // Економіка: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць : в 6 т. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. – Т. V, вип. 255. – С. 92 – 97.

22.Климова С.О. Дослідження динамічних ефектів інтеграції України в ЄС / С. О. Климова // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». – Харків: НТУ «ХПІ», 2014. – № 64. – С.106 – 110.

23.Климова С.О. Основні принципи управління валютним курсом в умовах фінансово-економічної кризи / С.О. Климова // Економіка: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць : в 6 т. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – Т. V, вип. 247. – С. 1086 – 1089.

24.Климова С. О. Створення Балто-Чорноморського Союзу як зміцнення економічної і політичної платформи України / С. О. Климова, Н. Н. Губанова // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». – Харків: НТУ «ХПІ», 2016. – № 28' (1200) – С. 41 – 44.

25.Козик В. В. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / В. В. Козик, Л. А. Панкова, Н. Б. Даниленко. – Київ : Знання, 2008. – 406 с.

26.Максименко Я. А. Глобализация как общемировой процесс и место в нем Украины / Я. А. Максименко, Н. О. Сорокина // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». – Харків: НТУ «ХПІ», 2012.– № 25 (931). – С. 98 – 106.

27.Максименко Я. А. Деякі аспекти інтеграції України до світової економічної системи / Я. А. Максименко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». – Харків: НТУ «ХПІ», 2015.– № 25 (1134). – С. 111 – 116.

28.Максименко Я. А. Зовнішньоторговельні відносини України / Я. А. Максименко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». – Харків: НТУ «ХПІ», 2015. – № 60 (1169). – С. 145 – 148.

29.Максименко Я. А. Зовнішня міграція в Україні: сприяння розвитку чи бар'єр? / Я. А. Максименко, А. О. Талалаєва // Вісник Хмельницького національного університету. – 2012. – Т. 2, № 5. – С. 240 – 244.

30.Максименко Я. А. Зовнішня торгівля України / Я. А. Максименко

// Тези доповідей ХХІІІ-ї Міжнар. наук.-практ. конф. [«Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я»], (Харків, 20–22 травня 2015 р.) / НТУ «ХПІ». – Харків : НТУ «ХПІ», 2015. – Ч. 3. – С. 185.

31.Максименко Я. А. Інтеграція України до світової економічної системи / Я. А. Максименко, Т. А. Дяченко // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Економіка і управління в умовах глобалізації»], (Донецьк 1-7 грудня 2010 р.) / М-во освіти і науки України, Донец.нац.ун-т економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Ін-т економіки і упр. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2010. – С. 286 – 288.

32.Максименко Я. А. Миграционные процессы в Украине: проблемы и перспективы / Я. А. Максименко, И. И. Хайло // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». – Харків : НТУ «ХПІ», 2014. – № 23 (1066). – С. 40 – 47.

33.Максименко Я. А. Проблема курсообразования в Украине / Я. А. Максименко, В. В. Шпитальный // Труды 12-ї Міжнар. наук.-практ. конф. [«Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум – 2016»], (Харків, 6-8 грудня 2016 р.) / НТУ «ХПІ».– Харків : НТУ «ХПІ», 2016. – С. 104 – 107.

34.Максименко Я. А. ТНК и перспективы их развития в Украине / Я. А. Максименко // Вестник Национального технического университета «ХПИ». Технический прогресс и эффективность производства. – Харьков : НТУ «ХПИ», 2006. – № 2 (1). – С. 129 – 133.

35.Максименко Я. А. Украина в процессах международного движения капитала: проблемы и пути решения / Я. А. Максименко, Д. О. Побережный / Сб. научных трудов по материалам III междунар. наук.-практ. конф. «Переяславская Рада», 18-19 декабря 2008 г. / НТУ «ХПИ». – Харьков : НТУ «ХПИ», 2009. – С.161 – 165.

36.Максименко Я. А. Украина в системе международных экономических отношений / Я. А. Максименко, І. В. Гаврилова // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». – Харків : НТУ «ХПІ», 2014. – № 23 (1066).– С. 33 – 39.

37.Міжнародна економіка: навч.-метод. посібник для студентів економічних та менеджерських спеціальностей заочної форми навчання / [С. І. Архієреєв, Я. А. Максименко, Ф. В. Абрамов та ін.]; за ред. С. І. Архієреєва, Я. А. Максименко. – Харків : НТУ «ХПІ», 2012. – 92 с.

38.Міжнародна економіка : навч-метод. посіб. для самост. вивч.

дисц. / [А. М. Поручник, Я. М. Столярчук, О. Д. Павловська та ін.] – Київ : КНЕУ, 2005. – 156 с.

39. Масловська Л. До питання оцінки передумов інтеграції України в ЄС / Л. Масловська // Економіка України. – 2008. – № 6. – С. 72 – 79.

40. Нікітіна М. Г. Світове господарство і міжнародні економічні відносини: просторові аспекти розвитку : навч. посіб. / М. Г. Нікітіна. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 192 с.

41. Новицький В. Е. Міжнародна економічна діяльність України: підручник / В. Е. Новицький. – Київ : КНЕУ, 2003. – 948 с.

42. Офманис Я. Цикл изменения курса евро – доллар / Я. Офманис // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 9. – С. 102 – 107.

43. Пилипчук В. М. Ключові проблеми економічного розвитку країни. / В. М. Пилипчук // Економічний часопис – XXI. – 2010. – № 3-4. – С. 20 – 22.

44. Попадинець О. Роль державної підтримки розвитку венчурного бізнесу для збільшення випуску високотехнологічної та інноваційної продукції [Електронний ресурс] / О. Попадинець, С. Архієреєв. – Режим доступу: www.niss.gov.ua.

45. Руденко Л. В. Транснаціональні корпорації: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Л. В. Руденко. – Київ: КНЕУ, 2004. – 227 с.

46. Румянцев А. П. Міжнародна торгівля послугами: навч. посіб. / А. П. Румянцев, Ю. О. Коваленко. – Київ: Центр навч. літ-ри, 2003. – 112 с.

47. Руда О. Проблеми інтеграції України у світове господарство / О. Руда // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 4 (29). – с. 68 – 72.

48. Рязанцев С. В. Трудовая миграция в СНГ: тенденции и проблемы регулирования / С. В. Рязанцев // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 11. – С. 65 – 69.

49. Солонінко К. С. Міжнародна економіка : навч. посіб. / К. С. Солонінко. – Київ : Кондор, 2008. – 382 с.

50. Столярчук Я. М. Глобальні асиметрії економічного розвитку : монографія / Я. М. Столярчук. – Київ : КНЕУ, 2009. – 302 с.

51. Сторонянська І. З. Міжрегіональні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку : монографія. / І. З. Сторонянська. – Львів : ІРД НАНУ, 2009. – 388 с.

52. Сторонянська І. З. Міжрегіональна інтеграція України: основні

протириччя та завдання державної політики / І. З. Сторонянська // Економіка та право. – 2008. – № 1. – С. 75 – 79.

53. Тарасенко Т. В. Досвід упровадження урядових програм інноваційного розвитку : монографія / Т. В. Тарасенко, С. І. Архієреєв ; Нац. ін-т стратег. дослідж., Регіон. філ. у м. Харкові. – Харків : Золоті сторінки, 2007. – 96 с.

54. Фомишин С. В. Международные экономические отношения на рубеже тысячелетий: учеб. пособ. / С. В. Фомишин. – Херсон : Олди-плюс, 2002. – 558 с.

55. Холопов А. Валютный курс как инструмент макроэкономического регулирования/ А. Холопов // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 12. – С. 25 – 33.

56. Шибаева Н. В. Международная экономика : учеб. пособ. / Н. В. Шибаева, Я. А. Максименко. – Харьков : НТУ «ХПИ», 2007. – 176 с.

57. Шумский Н. Н. Общее экономическое пространство государств содружества: оптимальный формат / Н. Н. Шумский // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 2. – С. 91 – 97.

58. Школа І. М. Регіональні принципи та економічні аспекти інтеграції України в Європейський Союз / І. М. Школа, О. М. Верстяк // Регіональна економіка. – 2009. – № 2. – С. 222 – 228.

59. Юхименко В. Україна в глобальних інтеграційних процесах / В. Юхименко // Вісник Київ. нац. торг-екон. ун-ту. – 2010. – № 3. – С. 16 – 25.

ЗМІСТ

Передмова	3
РОЗДІЛ I. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПОНЯТТЯ	4
Предмет міжнародної економіки	4
Світове господарство	5
Міжнародний поділ праці	6
Міжнародна спеціалізація і кооперація	7
Світовий ринок	8
Система міжнародних економічних відносин	9
Економічна інтеграція	11
Глобалізація міжнародних економічних відносин	12
Міжнародні економічні організації	14
Контрольні запитання і завдання	16
РОЗДІЛ II. ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОЇ МІКРОЕКОНОМІКИ	18
Теорія меркантилізму	18
Теорія абсолютних переваг	19
Теорія порівняльних переваг	20
Теорія співвідношення факторів виробництва	21
Парадокс Леонт'єва	23
Імпортний тариф	24
Квота	26
«Добровільні» експортні обмеження	28
Приховані методи торгівельної політики	28
Внутрішня субсидія	29
Експортна субсидія	31
Демпінг	31
Міжнародний рух капіталу	32
Іноземні інвестиції	33
Транснаціональні корпорації	35
Міжнародна міграція робочої сили	36
Міжнародна передача технологій	37
Контрольні запитання і завдання	39
РОЗДІЛ III. ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОЇ МАКРОЕКОНОМІКИ	42
Міжнародна валютно-фінансова система	42
Валютний курс. Рівноважний валютний курс	43
Фіксований валютний курс	45
Плаваючий валютний курс	47

Проміжні види валютних курсів	48
Еластичність попиту і пропозицій іноземної валюти	49
Умова Маршалла – Лернера	50
Джей-крива	51
Платіжний і торгівельний баланс	52
Контрольні запитання і завдання	53
РОЗДІЛ IV. ВАРІАНТИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ РЕФЕРАТІВ І	
ВКАЗІВКИ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ	56
Варіанти індивідуальних рефератів	56
Вказівки до виконання рефератів	60
Додатки:	61
Додаток А. Зразок титульного аркуша	61
Додаток Б. Приклади бібліографічного опису джерел інформації	62
Додаток В. Питання до екзамену (заліку)	63
Список літератури	67

Навчальне видання

АРХІЄРЕЄВ Сергій Ігоревич
МАКСИМЕНКО Яна Анатоліївна
АБРАМОВ Федір Володимирович
ВОЛОСНІКОВА Наталія Миколаївна
ДЯЧЕНКО Тетяна Анатоліївна
КЛИМОВА Світлана Олегівна

**ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА
РЕФЕРАТИВНІ ЗАВДАННЯ
З КУРСУ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Навчально-методичний посібник
для студентів економічних спеціальностей
очної і заочної форми навчання

Відповідальний за випуск *С. І. Архієреєв*
Роботу до друку рекомендував *М. І. Погорєлов*
В авторській редакції
Комп'ютерна верстка *Д. Т. Лейба, І. О. Баркалова*

План 2017 р., п. 57

Підписано до друку 03.04.2017. Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Друк цифровий
Ум.друк. арк. 4,4 Тираж 50 прим. Зам.№03-04

Видавництво та друк ФОП Іванченко І.С.

Пр. Тракторобудівників,89-а/62, м. Харків, 61135

тел.: +38-093-52-99-657, +38-050-40-243-50

Свідоцтво про внесення суб`єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 4388 від 15.08.2012 р.

www.monograf.com.ua

